

ARBEID TIL ALLE ER JOBB NUMMER 1

ALTERNATIVT BUDSJETT 2016

Innhold

Innledning.....	3
De som skal bygge landet.....	7
Vekst i hele landet.....	13
Helse i alt vi gjør.....	19
Veien til lavutslippssamfunnet.....	23
Innvandring og integrering.....	27
Øvrige satsinger.....	31
Skatt og avgift.....	55
Langsiktige utfordringer.....	63

Innledning

Det Norge vi kjenner i dag er resultatet av hvordan vi som samfunn har evnet å omstille oss i møte med store endringer og omveltninger. Gjennom historien har dette vært normalen heller enn unntaket. Når vi har blitt flere mennesker i landet vårt, når ny teknologi har erstattet gamle løsninger, eller når gamle utfordringer er løst, og deretter erstattet av nye. Fortellingen om Norge er nettopp fortellingen om hvordan vi i fellesskap har møtt utfordringene som har stått foran oss, og grepet mulighetene vi har skapt eller blitt gitt.

Et eksempel er hvordan vi som samfunn har blitt stilt overfor viktige veivalg knyttet til naturressursene våre. Gjennom politiske vedtak har vi sørget for at disse ressursene er blitt forvaltet av fellesskapet, og at rikdommen de er opphav til er investert til fellesskapets beste. Hjemfallsretten har vært avgjørende for styring og kontroll av vannkraftressursene, og har gitt samfunnet store inntekter. Teknologiske nyvinninger la grunnlaget for en effektiv fiskeflåte som kunne gitt overfiske, men innføring av kvoter og reguleringer har gitt en god forvaltning av fiskebestanden. Utenlandske selskaper ønsket eksklusive rettigheter til oljeleting

i Nordsjøen, men norske myndigheter sikret suverenitet over den norske kontinentalsokkelen.

De politiske veivalgene har ikke alltid vært enkle. Store oljeinntekter kunne gitt sterkt press og store svingninger i norsk økonomi, men innføringen av handlingsregelen har gitt en til nå stabiliserende og bærekraftig innfasing av oljeinntektene i norsk økonomi. Da finanskrisen ga verdensøkonomien store problemer etter 2008, var Norge blant landene som kom seg best ut av krisen. Det skyldtes delvis et godt utgangspunkt, men også vilje og evne til å bruke politiske virkemidler på riktig måte og til riktig tid.

Akkurat som fortidens løsninger preger Norge i dag, vil hvordan vi møter vår tids store utfordringer prege fremtiden. Å identifisere disse utfordringene og å planlegge for hvordan disse bør møtes, vil ha stor betydning for norsk økonomi og samfunnsliv i lang tid fremover. Det er nå vi tar valgene som vil forme morgendagens Norge.

Arbeiderpartiet vil trekke frem tre utfordringer vi nå står overfor. Våre løsninger legger føringer for vårt alternativ til statsbudsjett for 2016.

1. Verdens klimagassutslipp må reduseres kraftig

Vår levestil og samfunnsorganisering er ikke bærekraftig på sikt. For å nå målene vi har satt oss om at Norge skal bli et lavutslippssamfunn innen 2050 kreves radikale endringer. Transport av gods og personer må i langt større grad enn i dag baseres på lavutslippsløsninger. Vi må organisere energiforbruk og energiproduksjon slik at de globale utslippene reduseres kraftig. Vi må utvikle lav- og nullutslippsløsninger i alle industrigraner, og i marin sektor. Vi må styrke satsingen på karbonfangst og -lagring.

Arbeiderpartiet er opptatt av at klimapolitikken skal innrettes slik at den gir størst mulig utslippsreduksjon, både i Norge og i utlandet. Omstillingen krever internasjonalt samarbeid, og oppfølging av internasjonale forpliktelser. Den konkrete klimapolitikken må vedtas i de enkelte landene, og i kommunene.

For å gjennomføre endringene som kreves, må vi dra nytte av fordelene den norske samfunnsmodellen gir oss. Høy kompetanse og godt samarbeid mellom myndigheter og arbeidslivets parter gir oss en særlig reform- og omstillings-evne, som blant annet kommer til uttrykk ved et av verdens høyeste produktivetsnivåer. Dette er fordeler vi må benytte oss av og videreutvikle på veien til lavutslippssamfunnet.

2. Norsk økonomi er på vei inn i en ny fase

Vi nærmer oss et vendepunkt for oljeeventyret Norge. Selv om norsk olje- og gassproduksjon vil være svært viktig for norsk næringsliv i mange år framover, ser vi et taktskifte i investeringer i næringen. Dette gir ringvirkninger til store deler av norsk økonomi, gjennom redusert etterspørsel rettet inn mot fastlandet og lavere tilførsel av oljeinntekter til Statens Pensjonsfond Utland (SPU). Utfordringen for norsk økonomi kan deles i tre deler:

- Det kreves målrettede tiltak i de områdene som i dag rammes hardt av nedgang som følge av redusert oljepris. Det siste året har arbeidsløsheten økt kraftig på Vestlandet. Situasjonen er motsatt i andre deler av landet, der lavere kronekurs har bidratt til bedre konkurransevilkår for turist- og eksportnæringer. Arbeiderpartiet mener at dette sammensatte bildet nødvendiggjør en økonomisk politikk som prioriterer tiltak rettet mot utsatte områder, framfor en stor, generell

etterspørselsøkning i norsk økonomi, slik regjeringen legger opp til.

- Det må tilrettelegges for at ressurser som har vært rettet inn mot petroleumsrelatert virksomhet, også kan tas i bruk andre steder. Dette fordrer en næringslivspolitik som tilrettelegger for nye investeringer og gir ekstra støtte til bedrifter i oppstartsfasen, og en kompetanse- og arbeidslivspolitik som fremmer produktivitet og omstillingsevne.
- Bruken av oljeinntekter må tilpasses slik at den tjener både dagens og morgendagens samfunn. Handlingsregelen gir rom for at uttaket av SPU kan tilpasses konjunktursituasjonen, og dermed økes i nedgangstider. Samtidig kan en bred ekspansiv politikk i dagens situasjon påvirke framtidig konkurransevne negativt. Høy bruk av oljeinntekter i dag kan bidra til at finanspolitikken om få år må strammes inn, noe som vil gjøre den langsiktige omstillingsoppgaven enda mer krevende. Aldrende befolkning ventes å gi en økning i offentlige utgifter som for alvor tiltar om 10-15 år. For å sikre en bærekraftig velferdsstat i årene som kommer, er det avgjørende at oljeinntektene ikke fases inn i et for høyt tempo.

3. Økende ulikhet

En politikk som motvirker økonomiske forskjeller er nødvendig både for å sikre enkeltmennesket reell valgfrihet og for et velfungerende samfunn. Små økonomiske forskjeller gir et sterkt og bredt interessefellesskap og fremmer tillit, samarbeidsevne og kompetanse. Relativt god fordeling er et av Norges viktigste konkurransefortrinn, og har bidratt til at vi har en arbeidsstyrke som er blant de mest produktive i verden.

Norge har i flere år hatt den høyeste arbeidsinnvandringen i Europa. Høsten 2015 har vært preget av sterke flyktningstrømmer til Europa og til Norge. Arbeiderpartiet mener at Norge har plikt til å hjelpe mennesker på flukt, og denne oppgaven vil prege vår politikk i mange år framover. Innvandringen utfordrer samtidig omfordelingsmekanismene i vår samfunnsmodell, og kan medføre økt ulikhet i Norge. For å unngå at dette skjer må det satses tungt på kompetanse, arbeidsliv og inkluderende fellesarenaer. I tillegg må skattepolitikken i større grad enn i dag bidra til rettferdig fordeling.

Regjeringen er på feil spor

Arbeiderpartiet mener at regjeringen har gjort mange valg som tar oss i gal retning, og som bidrar til å svekke det som tradisjonelt har vært våre fortrinn i internasjonal sammenheng. Regjeringens soleklare hovedprioritering er skattelettelse til de som har mest fra før. Dette øker de økonomiske forskjellene i Norge, og er finansiert ved hjelp av usosiale velferdskutt og store lån fra fremtidige generasjoner med rekordhøy bruk av oljeinntekter. Fordelingsvirkningene av de til nå vedtatte skatteendringene i denne regjeringperioden taler for seg: Av de nærmere 12 milliardene i skattelettelse gjennomført fra 2013 til 2015 gikk nesten halvparten til de 12 pst. rikeste. Mens de

fleste i Norge har fått rundt en 100-lapp i skattelettelse i måneden, sparer de rikeste flere hundre tusen årlig på regjeringens politikk. For de aller fleste forsvinner skattelettelsen raskt til betaling av økt barnehagepris, økte egenandeler eller økt el-avgift. I budsjettforslaget for 2016 viderefører regjeringen sin skjeve fordelingsprofil.

Den rekordhøye bruken av oljeinntekter spiser av fremtidig handlingsrom i finanspolitikken, og kan få uheldige konsekvenser for norsk økonomi. Som regjeringen selv skriver i tilleggspromisjonen (side 7, Prop.1 S Tillegg 1): «Sett under ett virker den økonomiske politikken nå svært ekspansivt. Kronen har svekket seg markert de siste to-tre

årene. Det styrker vår kostnadmessige konkurransevne og legger til rette for omstilling og vekst i konkurranseutsatt næringsliv. (...) Risikoen for at kronkursen styrker seg øker jo mer ekspansivt budsjettet er».

Regjeringens politikk bidrar til å svekke standarden og øke usikkerheten i arbeidslivet, gjennom tilrettelegging for mer midlertidighet og svekkede insentiver til fagorganisering. Samarbeid med partene i arbeidslivet er langt mindre vektlagt enn det det har vært tradisjon for. I en tid med økende arbeidsløshet og innvandring kan denne politikken skape en knipetangsmanøver på det seriøse og organiserte arbeidslivet.

Arbeiderpartiet mener at regjeringens svekkelse av fellesarenaer er uheldig, særlig sett i lys av behovet for økt satsing på integrering og folkehelse. Det store, voksende etterslepet på vedlikehold av idrettsarenaer, kutt i brede kulturtilbud og den tonedøve kampen mot søndag som felles fridag er alle eksempler på endringer som sett under ett kan endre det norske samfunnet i feil retning. Regjeringens forslag til statsbudsjett for 2016 viser at regjeringspartiene ikke har tatt inn over seg behovet for en styrket klimainnsats. Kutt i fornybar energi i utviklingsland, kombinert med et alt for lavt ambisjonsnivå når det gjelder kollektivtrafikk og grønn teknologiutvikling gir ikke det nødvendige løftet Norge trenger dersom vi skal nå våre klimamål.

Våre løsninger

Vårt alternative statsbudsjett for 2016 har fått tittelen «Arbeid til alle er jobb nummer en». Det er en tittel som forteller om Arbeiderpartiets historie, men som også peker fremover mot politiske prioriteringer for fremtiden. Høy sysselsetting kombinert

med et seriøst og organisert arbeidsliv er en forutsetning for et samfunn med små inntektsforskjeller og høy grad av likhet. Høy sysselsettingsgrad gir også et bredt skattegrunnlag og inntekter som kan finansiere viktige fellesoppgaver som utdanning, velferd og infrastruktur av god kvalitet. Dette bidrar til at folks muligheter avhenger mindre av lommeboka, og gir bedrifter som konkurrerer på et internasjonalt marked viktige fortrinn.

Et organisert arbeidsliv med relativt liten avstand mellom folk, legger grunnlaget for deltakelse og demokrati, tillit og samarbeidsevne. Dette har gitt Norge en reformevne av de sjeldne. Gjennom brede beslutningsprosesser har vi gjort nødvendige omlegginger i eksempelvis pensjonssystem og forsvar. Slike store endringer er gjennomført med et lavere konfliktnivå enn i de fleste andre land.

Inkluderende fellesarenaer også utenfor arbeidslivet har stor betydning for livskvalitet og demokrati, og er en forutsetning for å lykkes med integreringsarbeidet.

I møte med vår tids store utfordringer, mener Arbeiderpartiet at vi bør styrke disse samfunns-trekkene – ikke svekke dem. I vårt budsjett for 2016 trekker vi opp fire satsingsområder. Disse er «De som skal bygge landet», «Vekst i hele landet», «Helse i alt vi gjør» og «Veien til lavutslippssamfunnet». I kapittel 6 beskrives Arbeiderpartiets prioriteringer knyttet til integrering av flyktninger, utover det som er foreslått av regjeringen i tilleggsproposisjonen (Prop. 1 S Tillegg 1). Øvrige satsinger er beskrevet i kapittel 7, og i kapittel 8 presenteres Arbeiderpartiets skatte- og avgiftspolitik for budsjettåret 2016. I kapittel 9 trekker vi opp lengre perspektiver knyttet til offentlige finanser og handlingsrom i fremtidige budsjetter.

Differanse til regjeringens forslag til statsbudsjett for 2016 (inkl. tilleggsnr), mill. kr		
Totale utgiftsøkninger	13199	
Redusert bruk av oljeinntekter	4000	
Totale utgiftsreduksjoner		5829
Økt utbytte		816
Skatter og avgifter		10471

FOTO: ØVIND HAUG

2. De som skal bygge landet

Norge skal løse store oppgaver i årene som kommer. Å skape nye arbeidsplasser, godt velferdstilbud til en aldrende befolkning, en grønn infrastruktur og ta i bruk lavutslippsteknologi i alle industrigrener har én ting felles: Det stiller store krav til kompetanse og seriositet i det norske arbeidsmarkedet.

Små forskjeller, høy kompetanse og et velorganisert arbeidsliv er blant Norges fremste fortrinn i møte med internasjonal konkurranse. Disse faktorene legger grunnlaget for lavt konfliktnivå og medarbeiderdrevet produktivitetsvekst. Høy organisasjonsgrad er en forutsetning for en koordinert lønnsdannelse, som har gitt svært verdifulle bidrag til norsk økonomi ved å sikre at lønnsutviklingen er tilpasset konjunktursituasjonen og ved å bidra til små inntektsforskjeller også før skatt.

Den siste tiden har arbeidsløsheten økt i Norge, særlig på Vestlandet. Arbeiderpartiet mener at nivået på arbeidsmarkedstiltak bedre må tilpasses situasjonen i norsk økonomi. En aktiv og målrettet arbeidsmarkedspolitik er viktig for å forhindre at en økende ledighet biter seg fast på et høyt nivå. Ungdom er særlig utsatt i økonomiske nedgangs-

tider, blant annet som følge av lavere ansiennitet, færre utlyste stillinger og at ungdom er overrepresentert i konjunkturutsatte næringer. Synkende sysselsettingsgrad, særlig blant unge, er en utvikling som må snus. Å sikre en god overgang fra utdanning til arbeid er svært verdifullt for den enkelte. Samtidig har det at unge får en god start på yrkeslivet stor betydning for norsk økonomi og offentlige finanser på lengre sikt.

Norge har i flere år hatt den høyeste arbeidsinnvandringen i Europa. Høsten 2015 har vært preget av sterke flyktningstrømmer til Europa og til Norge. Arbeiderpartiet mener at Norge har plikt til å hjelpe mennesker på flukt, og denne oppgaven vil prege vår politikk i mange år framover. For at vi skal lykkes med å inkludere flyktningene godt i det norske samfunnet, er det avgjørende at disse tar del i det norske arbeidslivet under norske lønns- og arbeidsvilkår. Dette krever en aktiv sysselsettingspolitikk, en stor satsing på fagopplæring og annen relevant utdanning og et seriøst arbeidsliv.

Et mer fleksibelt permitteringsregelverk
Permittering innebærer et midlertidig opphør av

et arbeidsforhold, der arbeidstaker/arbeidsgiver fritas for arbeidsplikt/lønnsplikt i et avgrenset tidsrom. Ordningen er viktig for å beholde kompetanse og arbeidsforhold gjennom en krevende periode.

Arbeiderpartiet mener at utviklingen i arbeidsmarkedet på Vestlandet bør møtes blant annet med et styrket permitteringsregelverk, et tiltak som også ga god støtte under finanskrisen. Vi vil åpne for permitteringer opp til 52 uker, senke antallet dager med lønnsplikt for arbeidsgiver fra ti til fem dager og åpne for permittering i 40 pst. med dagpenger, mot dagens 50 pst. Det bør tilrettelegges for økt bruk av bedriftsintern opplæring i permitteringsperioden.

Arbeiderpartiet vil bevilge 321 mill. kroner mer enn regjeringen til finansiering av et mer fleksibelt permitteringsregelverk.

2 000 flere tiltaksplasser

Personer som står utenfor arbeidslivet kan ha behov for bistand for å bedre sine muligheter på arbeidsmarkedet. Utsatte grupper som ungdom, innvandrere, langtidsledige og personer med nedsatt arbeidsevne krever særskilt oppmerksomhet. Det samme gjelder personer med nedsatt funksjonsevne som møter ulike barrierer på vei inn i arbeidslivet.

Tiltaksplassene skal bidra til å redusere omfanget av langvarig ledighet og til at personer som i dag står utenfor arbeidslivet, kan komme i arbeid. Tilbudet rettes dels mot arbeidsledige og dels mot personer med nedsatt arbeidsevne.

Arbeiderpartiet mener at arbeidsmarkedspolitikken til regjeringen er for lite ambisiøs, sett i lys av utviklingen i sysselsetting og arbeidsløshet. Vi foreslår at det bevilges 161 mill. kroner til finansiering av 1 000 flere ordinære tiltaksplasser, hvorav 250 plasser øremerkes ungdom. Videre foreslår vi 138 mill. kroner til 1 000 flere tiltaksplasser for personer med nedsatt arbeidsevne, hvorav 250 plasser øremerkes ungdom.

Forsøksordning NAV ung

Arbeiderpartiet mener at unge må få en enda tydeligere prioritering i hele Nav-systemet. Både oppfølgingen, arbeidsmarkedstiltakene og arbeidsformidlingen må styrkes og skreddersys for å få ungdom ut i arbeid. Målet må være at Nav skal kunne greie å snu ungdom i døra.

Derfor vil Arbeiderpartiet etablere en forsøksordning med Nav Ung, en egen satsing under Nav-paraplyen som særlig retter seg mot ungdom under 30 år som verken er i jobb eller tar utdanning. Nav Ung skal ha særskilt kompetanse på ungdommers behov og utfordringer på arbeidsmarkedet, og ha som mål at ungdommer skal inn i jobb eller utdanning innen 3-6 måneder. Nav Ung er en videreføring av ungdomsløftet lansert i vårt statsbudsjett for 2014, som blant annet inneholder kravet om tiltaksplan for all ungdom innen én måned fra første kontakt med Nav.

Dedikerte ungdomskonsulenter vil gjøre det trygt og forutsigbart for ungdommene å møte det omfattende Nav-systemet alene. Vi vil at disse ungdomskonsulentene skal ha ansvar for å følge opp ungdommene, legge til rette for individuelle løp, ha kortere saksbehandlingstid og gis større handlefrihet ved valg av tiltak – og bruk av skjønn i vurderinger. Dette skal komme som en styrking av allerede eksisterende ungdomsteam.

Nav Ung skal også drive oppsøkende og forebyggende arbeid overfor skoleelever i samarbeid med rådgivningstjenesten ved videregående skoler.

Forsøksordningen skal innrettes mot Vestlandet og evalueres etter to år for å vurdere en permanent nasjonal ordning. Vi setter av 40 mill. kroner til forsøksordningen.

3000 nye studieplasser

Ungdom rammes særlig hardt i økonomiske nedgangsperioder. Utdanning kan fungere som en ventil for unge på et trangt arbeidsmarked – er det vanskelig å få jobb, kan et godt utdanningstilbud avhjelpe situasjonen. Det har vært en sterk økning i søknader til høyere utdanning, særlig innenfor velferdsstatens yrker. Flere tusen vil til høsten stå uten studieplass.

Arbeiderpartiet vil at det opprettes 3000 nye studieplasser fra høsten 2016 innenfor profesjonsfag/velferdstatens yrker og realfag. Vi foreslår å bevilge 91 mill. kroner til dette formålet.

Opptrapping av 1000 nye fagskoleplasser

Utvikling av Fagskolen er viktig for å heve kompetansenivået i bransjer der en stor andel av de ansatte i dag er ufaglærte, og for å skape flere utviklingsmuligheter og karriereveier for disse yrkesgruppene. Fagskoletilbudet er utarbeidet i tett kontakt med arbeidslivet, og opplever nå økte søkertall.

Arbeiderpartiet vil opprette 1000 nye fagskoleplasser i løpet av en treårsperiode, og foreslår i 2016 en økning på 300 nye plasser. Det settes av 10 mill. kroner i vårt alternative budsjett til dette formålet.

Økt lærlingetilskudd

Antallet læreplasser må øke. Arbeiderpartiet vil likebehandle støtteordningene for yrkesfag og studieforbereidende løp og foreslår å heve lærlingetilskuddet til nivå med gjennomsnittlig tilskudd til en plass på studiespesialiserende. Endringen foreslås gjort gjeldende fra skolestart høsten 2016. Forslaget vil styrke kvaliteten i bedriftsopplæringen, og trolig øke andelen som gjennomfører videregående opplæring.

Arbeiderpartiet foreslår å øke bevilgningen til lærlingetilskudd med 125 mill. kroner utover regjeringens forslag, som utgjør 12 500 kroner per lærling.

Utstyrsloft yrkesfag

På flere utdanningssteder må yrkesfagelever benytte utstyr som er utdatert ute i arbeidslivet under opplæringen. Dette er ett av de største hindrene for å gjøre opplæringen i skole relevant, og slik øke gjennomføringen.

Arbeiderpartiet vil starte en opptrappingsplan for oppdatering av utstyr til yrkesfagskolene. Det foreslås en støtte på 100 mill. kroner til dette i budsjettet for 2016.

Et løft for yrkesfaglærere

De neste fem årene er det behov for nesten 2000 nye yrkesfaglærere, og gode yrkesfaglærere er den viktigste enkeltfaktoren for god læring. Arbeiderpartiet mener at undervisningen i både fellesfag og programfag må formidles mer yrkesrettet. Det krever faglig dyktige lærere, som også er oppdatert på arbeidslivet.

Arbeiderpartiet foreslår å bevilge 20 mill. kroner innenfor rammen for Kompetanse for kvalitet til en grunnutdanningspakke for yrkesfaglærere som jobber i VGS, men som ikke oppfyller krav til fast ansettelse.

Arbeiderpartiet foreslår et årlig tilskudd på 10 mill. kroner til gjennomføring av hospitering for yrkesfaglærere og instruktører.

Arbeiderpartiet foreslår at det etableres en stipend-

FOTO: ØVIND HAUG

ordning for fagarbeidere som tar yrkesfaglærerutdanning. Stipendet skal være på 100 000 kroner, og rettes spesielt mot oljearbeidere som har mistet jobben i petroleumsnæringen. Det bevilges 9 mill. kroner i 2016, slik at den totale rammen blir 20 mill. kroner.

Basiskompetanse i arbeidslivet

God opplæring i norsk språk og arbeidskultur er en viktig del av kompetansehevingen, og viktigheten av dette arbeidet øker i takt med innvandringen.

Arbeiderpartiet mener at programmet for basiskompetanse i arbeidslivet (BKA) bør styrkes, for å bedre lese- og skriveferdigheter blant unge og innvandrere. Vi foreslår å øke støtten til BKA med 5 mill. kroner utover regjeringens forslag.

Bedriftsintern opplæring

For å styrke kompetansen og opplæringsmulighetene til ansatte i bedrifter som er rammet av nedgangskonjunkturen, vil Arbeiderpartiet gjøre det lettere å få støtte til bedriftsintern opplæring (BIO). Hovedformålet med BIO er å hindre utstøting av arbeidstakere ved å styrke kompetansen til ansatte i bedrifter med alvorlige omstillingsproblemer. Arbeiderpartiet ønsker å endre regelverket slik Stoltenberg II-regjeringen gjorde i 2009, slik at også bedrifter som blir rammet av markedssvikt på grunn av konjunkturmessige forhold, kan motta støtte til BIO.

Innsats mot sosial dumping og arbeidslivskriminalitet

Arbeidet mot sosial dumping og arbeidslivskriminalitet har høy prioritet for Arbeiderpartiet. Det å sikre en gjennomgående seriositet i arbeidslivet har stor betydning både for den

enkelte arbeidstaker, for kvaliteten på arbeidet som utføres, og for sentrale mekanismer i den norske modellen som har stor betydning for norsk økonomi. Arbeidslivskriminalitet og lavlønnskonkurranse svekker produktiviteten i næringer som er helt sentrale for å løse oppgaver vi står foran, og vanskeliggjør rekruttering til relevante yrker. Arbeiderpartiet har tatt initiativ på Stortinget til en fjerde handlingsplan mot sosial dumping, for å forsterke innsatsen på dette området. For budsjettet 2016 foreslår vi økte bevilgninger på fire relevante områder, som summerer seg til 36 mill. kroner.

- Styrking av Arbeidstilsynet: 20 mill. kroner. Arbeiderpartiet ønsker å styrke Arbeidstilsynets driftsbudsjett for å gjennomføre flere tilsyn, både forhåndsannonsert og uanmeldt. Vi vil gi tilsynet anledning til å utarbeide flere virkemidler, herunder en tipstelefon (drift kl. 07.00 til 23.00) der arbeidslivskriminalitet og sosial dumping kan meldes inn.
- Styrking av regionale verneombud: 5 mill. kroner. De regionale verneombudene gir viktige bidrag i arbeidet for seriøsitet i overnattings- og servicebransjen og renholdsbransjen. Arbeiderpartiet ønsker å styrke de regionale verneombudenes rolle og bygge ordningen videre ut.
- Treparts bransjeprogrammer: 5 mill. kroner. Arbeiderpartiet vil utvide bransjeprogrammene til flere bransjer.
- Senter mot arbeidslivskriminalitet: 6 mill. kroner. Arbeiderpartiet mener det er viktig at flere aktører jobber sammen for å lykkes i kampen mot arbeidslivskriminalitet, og vil derfor opprette flere sentre mot arbeidslivskriminalitet.

Økt fagforeningsfradrag

Norge har i internasjonal sammenheng en høy organisasjonsgrad og god avtaledekning. Dette er en forutsetning for trepartssamarbeid og koordinert lønnsdannelse, som har stor betydning for norsk økonomi. Holden III-utvalget belyser disse sammenhengene i NOU 2013:13, og skriver blant annet at «høy grad av koordinering i lønnsdannelsen har bidratt til en god utvikling i Norge, med høy verdiskaping, lav arbeidsledighet, jevn inntektsfordeling og gjennomgående høy real-lønnsvekst». Arbeiderpartiet mener at fagorganisering er den mest effektive måten å få et seriøst arbeidsliv på. Presset på arbeids- og lønnsvilkår

i bransjer med stor andel ufaglærte og lave krav til språkkunnskaper blir større ved økt innvandring. Arbeiderpartiet ønsker å øke insentivene til fagorganisering gjennom skattefradrag for betaling av fagforeningskontingent.

Arbeiderpartiet vil heve den årlige fradragsrammen for fagforeningskontingent til 4 100 kr, og setter av 50 mill. kroner til dette i vårt forslag til budsjett for 2016.

NOKUT - Godkjenning av utdanning fra utlandet

En del av flyktingene som kommer til Norge mangler helt eller delvis dokumentasjon for sin utdanning. Det kan være personer som kommer fra land der det ikke er mulig å få pålitelige verifikasjon av dokumentasjonen, eller som måtte flykte uten mulighet til å ta med nødvendig dokumentasjon på utdanningsnivå og ferdigheter. Å raskt godkjenne utenlandsk utdanning er et viktig tiltak for å få flyktinger raskt i arbeid og kunne ta i bruk den kompetansen de besitter.

Med en godkjenning fra Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen (NOKUT) står flyktingene sterkere i det norske arbeidsmarkedet med hensyn til å komme raskere ut i jobb og få utdanningsrelevant arbeid.

Arbeiderpartiet er opptatt av å gi denne gruppen samme muligheter i arbeidslivet, og foreslår å øke bevilgningen til NOKUT med 8 mill. kroner for å styrke deres saksbehandlingskapasitet for godkjenning av utenlandsk utdanning og arbeid med veiledning til nyankomne flyktinger.

Varig tilrettelagt arbeid (VTA)

Varig tilrettelagt arbeid er et tiltak for personer som mottar uførepensjon eller i nær framtid forventes å få innvilget uførepensjon. Tiltaket har ikke som mål å overføre deltakerne til arbeid, men muligheten skal vurderes jevnlig.

Arbeiderpartiet foreslår å bevilge 40,75 mill. kroner til 250 nye VTA-plasser i 2016.

De som skal bygge landet	Diff. til regjeringen, mill.kr
Et mer fleksibelt permitteringsregelverk	321
1000 ordinære tiltaksplasser	161
1000 tiltaksplasser nedsatt arbeidsevne	138
3000 nye studieplasser	91
300 nye fagskoleplasser	10
Økt lærlingetilskudd	125
Utstyrløft yrkesfag	100
Hospiteringsordning yrkesfaglærere	10
Grunnutdanning yrkesfaglærere	20
Stipend yrkesfaglærere	9
Forsøk med flere arbeidslivsveiledere	1,5
Forsøksordning NAV ung	40
Basiskompetanse i arbeidslivet	5
Senter mot arbeidslivskriminalitet	6
Arbeidstilsynet	20
Regionale verneombud	5
Treparts bransjeprogrammer	5
250 VTA-plasser	40,75
NOKUT	8
Økt fagforeningsfradrag	50
SUM	1166,25

FOTO: ØVIND HAUG

3. Vekst i hele landet

For Arbeiderpartiet er arbeid til alle jobb nummer én. Skal vi lykkes med denne målsettingen, er det avgjørende å ha bedrifter og et næringsliv som driver lønnsomt og har vekst i hele landet. Heldigvis har vi næringer og områder der det går bra. Dette gjelder særlig den delen av næringslivet som nyter godt av lav kronekurs. Samtidig har fallende oljepriser medført lavere investeringer i petroleumsrelatert virksomhet, og mange bedrifter i den maritime klyngen og leverandørindustrien sliter. Mange har mistet jobben, og mange er usikre på framtiden.

Regjeringen har systematisk undervurdert alvoret i situasjonen, og dermed også vært sent ute med tiltak. Arbeiderpartiet mener det er helt nødvendig med målrettede tiltak for å bedre situasjonen på Sør- og Vestlandet.

På lengre sikt vil en nedgang i aktiviteten på norsk sokkel få store ringvirkninger i hele økonomien. Ifølge SSB (Rapport 2015/8) er hver tiende sysselsatte i Norge tilknyttet petroleumsnæringen, og alle næringer i Norge leverer produkter til petroleumsnæringen.

Norsk olje- og gassproduksjon vil være viktig for næringslivet i mange år framover. Arbeiderpartiet fremmet våren 2015 ti forslag som vil bidra til å styrke leverandørindustrien, deriblant forsert plugging av permanent forlatte brønner, tettere oppfølging av utbyggingsprosjekter og økt innsats for en oppdatert Norsok2-standard. Samtidig er norsk økonomi inne i en langsiktig omstilling. Arbeiderpartiet vil tilrettelegge for at grønne næringer som har gode forutsetninger for å lykkes i møtet med internasjonal konkurranse, får bedre vekstvilkår. Vi ønsker at flere skal forvandle sin idé til en vekstkraftig bedrift, og vil bidra til at gründere enklere enn i dag får tilgang til kapital i tidlig fase.

Vi kan ikke bli best i alt, men satser vi målrettet, kan vi bli best på områder der Norge har spesielle forutsetninger for å lykkes: der vi har særskilt kompetanse og sterke næringsklynger. Norge er, og skal fortsatt være ledende på sjømat, maritim virksomhet, energi, miljøteknologi og reiseliv. Vi har også spesielle forutsetninger for å lykkes innen den grønne bioøkonomien. Arbeiderpartiet er uenig i regjeringens næringsnøytrale politikk, og mener at en større del av fellesskapets innsats bør rettes inn mot disse områdene.

Arbeiderpartiet mener det offentlige må bidra til forskning og innovasjon, som kan fremme omstilling og styrke konkurransekraften til det norske næringslivet. Gjennom bransjespesifikke satsinger bevilger Arbeiderpartiet 552 mill. kroner mer enn regjeringen til forskning og utvikling av nye arbeidsplasser, inkludert den kraftige satsingen på miljøteknologiordningen og regionale utviklingsmidler.

Noe av det viktigste politikken kan bidra med for utviklingen av norsk næringsliv, er å tilrettelegge for en kompetent og produktiv arbeidsstyrke. Vår politikk på dette området er beskrevet i kapittel 2 «De som skal bygge landet».

Alle tiltakspakker til tross: Det aller viktigste bidraget til norsk næringslivs konkurransekraft er den lave renta og kronekursen. Arbeiderpartiet er bekymret for regjeringens manglende evne til omprioritering, som får utslag i stadige rekordøkninger i bruk av oljeinntekter. Arbeiderpartiet foreslår å redusere oljepengebruken med 4 mrd kroner sammenlignet med regjeringens forslag.

Satsing innen bioøkonomi

Norge har sterke kompetansemiljøer og industri som ligger i front når det gjelder å benytte bio-baserte ressurser. En bioøkonomi i vekst vil bidra til å redusere globale klimautslipp, og gi nye muligheter for verdiskaping og verdikjeder innen marin sektor, jord og skog. En sentral forutsetning for å lykkes med utviklingen av en bærekraftig bioøkonomi er å etablere en kunnskapsflyt på tvers av fag og etablerte sektorer og næringer.

Arbeiderpartiet vil legge til rette for en bred og sterk bioøkonomi i Norge og mener det er behov for en målrettet satsing innen både grønn og blå sektor. Skognæringen utvikler og investerer selv for å sikre langsiktig verdiskaping basert på norsk råstoff. Arbeiderpartiet mener også det offentlige må bidra med risikokapital og støtte til forskning og innovasjon, som kan fremme omstilling og styrke konkurransekraften i skognæringen. Utvikling av nye produkter eller utvikling av nye verdikjeder basert på norsk produksjon kan skje både ved omstilling av eksisterende virksomhet og ved etablering av helt ny industri. God infrastruktur er også viktig, med skogsbilveier og tømmerkaier.

Arbeiderpartiet vil bygge videre på de sterke kompetansemiljøene knyttet til genteknologi,

plante- og dyrehelse og husdyravl. Vi vil også styrke kompetansemiljøene innen forskning og utvikling innen bioøkonomi. «Foods of Norway» er et godt eksempel. Vi vil støtte opp om viktige utviklingsprosjekter i industrien. Borregaard er et godt eksempel på en bedrift som ligger i front på dette området.

Den totale biomasseproduksjonen innen marin sektor er stor, også i internasjonal sammenheng, og er kommet langt på viktige områder. Kunnskap om ressursene er avgjørende for å øke bidraget fra marin sektor innen bioøkonomi. Arbeiderpartiet er uenige i regjeringens kutt i statlig finansiering av bestandsforskning. Videre er det viktig at Norge holder fast ved prinsippet om flerbestandsforvaltning. Gjennom økt forskning innen marin sektor vil vi legge grunnlaget for nye verdikjeder og nye produkter basert på ressursene i havet. Bare to prosent av maten vi spiser i dag, kommer fra verdenshavene. Det er et stort potensial for økt verdiskaping basert på restråstoff, nye arter, skalldyr, alger, tang og tare. En sterk og lønnsom bearbeidingsindustri er en forutsetning for å lykkes. Rapporten «Verdiskaping basert på produktive hav i 2050» viser et omsetningspotensial fra marine næringer på 550 mrd. kroner i 2050. Rapporten understreker viktigheten av at restråstoffet bearbeides og bidrar til økt verdiskaping. Arbeiderpartiet ber regjeringen foreta en bred gjennomgang av hvor restråstoffet havner i dag og legge fram en tiltaksplan for bedre utnyttelse av restråstoff, både fra villfisk og oppdrettsfisk. Arbeiderpartiet mener det offentlige må bidra til mer forskning og pilotering av blant annet dyrking av alger, tang, tare og skogressurser, enten det er som fôrråstoff eller til bioenergi.

Regjeringen har avviklet det marine verdiskapingsprogrammet i Innovasjon Norge, og forslår i statsbudsjettet for 2016 å avvikle det trebaserte innovasjonsprogrammet. Arbeiderpartiet er uenig i disse prioriteringene.

Arbeiderpartiet foreslår en bevilgning på totalt 125 mill. kroner til en bioøkonomisatsing innen jord/skog- og marin sektor.

Styrket klyngesatsing

Satsing på helhetlige program for klynger og nettverk er en viktig del av Arbeiderpartiets nærings- og innovasjonspolitik. Næringsklynger kan ikke opprettes gjennom politiske vedtak, men i miljøer der det er en forutsetning for det, kan næringslivet

og det offentlige gjøre mye for å forsterke en god dynamikk. Internasjonal forskning viser at næringsklynger leder til høyere sysselsetting, større økonomisk vekst, høyere lønn, økt lønnsomhet, bedre produktivitet og flere nystartede bedrifter. Sterke næringsklynger bidrar ofte til innovasjon og knoppskyting, i form av ny teknologi og nye bedrifter.

Noen av de sterkeste næringsmiljøene i Norge er knyttet til maritim industri og leverandørindustrien til offshoresektoren, og bedriftene i disse næringsmiljøene har stor betydning for vår innovasjonsevne og konkurransekraft. Arbeiderpartiet vil styrke blant annet disse miljøene og videreutvikle klyngeprogrammet med det nye nivået GCE for globalt modige klynger.

Arbeiderpartiet vil øke bevilgningen til klynge-satsingen med 15 mill. kroner utover regjeringens forslag.

Regionalt akseleratorprogram for gründerbedrifter

Morgendagens bedrifter må etableres nå. Arbeiderpartiet vil at flere skal lykkes med å gjøre sin idé til en vekstkraftig bedrift, og vil satse nært gründerne og der ideene skapes. I våre møter med gründerne er det én ting som nevnes særlig ofte; mangel på risikovillig kapital. Arbeiderpartiet mener det vil bli lettere for en privat investor å gå inn i en gründerbedrift når staten bidrar med betydelig risikoavlastning. Dette vil være et svært viktig tiltak for å tette det som blir kalt «dødens dal» for en oppstartsbedrift.

Tiltaket kan deles opp til også å omfatte mindre investormiljø. Dersom en gründer eller privat investor investerer for eksempel fem mill. kroner i en oppstartsbedrift, skal staten matche dette med nye fem mill. kroner, slik at tilgjengelig tidligfasekapital blir totalt ti mill. kroner. De beste klynge-, inkubator- og TTO-miljøene blir sentrale i programmene. Ordningen skal styrke gründermiljøene i hele landet med forslaget om å opprette minst fem regionale programmer på Vestlandet, Sørlandet, Østlandet, Midt-Norge og i Nord-Norge.

Arbeiderpartiet foreslår å bevilge 300 mill. kroner til dette akseleratorprogrammet, noe som vil utløse totalt 600 mill. kroner i risikovillig kapital.

Miljøteknologiordningen

Omstillingen til et klimavennlig samfunn gir store

FOTO: ØVIND HAUG

muligheter for ny næringsutvikling og nye arbeidsplasser. Norge har gode forutsetninger for å bli en viktig leverandør av miljøteknologiske løsninger. Det dreier seg om teknologier som begrenser forurensning ved hjelp av rensing, mer miljøvennlige produkter og produksjonsprosesser, mer effektiv ressursbehandling og teknologiske systemer som reduserer miljøpåvirkningen.

Arbeiderpartiet vil styrke muligheten for utvikling av demonstrasjons- og pilotanlegg av teknologi som er nær kommersialisering, og som kan bygges og utprøves under tilnærmet naturlige forhold. Et eksempel på dette er ny teknologi for havbasert oppdrett. Miljøteknologi som kan begrense miljøavtrykket i oppdrettsnæringen, er en prioritert satsing fra vår side.

Arbeiderpartiet vil bevilge én mrd. kroner til ordningen, fordelt over fire år. I 2016 innebærer dette en bevilgning på 116 mill. kroner mer enn regjeringen.

Kompetanseoverføring fra leverandørindustrien

Teknologi utviklet av norsk petroleumsindustri bør i større grad enn i dag benyttes for å skape vekst i andre næringer, som for eksempel fornybar

energi, tjenestesektoren, havbruk, romfart og helse. Arbeiderpartiet vil etablere et program, Transferit 1, som vil bidra til å styrke og systematisere slik teknologioverføring. Dette er ikke et forskningsprogram, men en metode for å identifisere, utforske og utvikle teknologimuligheter mellom aktører som vanligvis ikke møtes. Metoden er generisk, og bygger på erfaringer fra over 60 gjennomføringer i det engelske forskningsrådet.

Arbeiderpartiet vil bevilge 35 mill. kroner til oppstart av Transferit 1.

Utvikle og ta i bruk velferdsteknologi

En aldrende befolkning vil bidra til at etterspørselen av helse- og omsorgstjenester vil vokse kraftig i årene som kommer. Innovative løsninger og teknologiutvikling vil sette oss bedre i stand til å møte dette behovet.

Ett av de viktigste virkemidlene for framtidens eldrepolitikk er velferdsteknologi. Vi vil bruke ny teknologi for å skape trygghet, mestring og selvstendighet i hverdagen. Velferdsteknologi bidrar til å oppfylle ønsket de aller fleste har om å bo hjemme, og gjør hverdagen enklere på sykehjem. Staten må bidra til utvikling og risikoavlastning slik at kommunene kan ta i bruk nye løsninger.

Mulighetene er enorme. Derfor må velferdsteknologi være en integrert og kontinuerlig del av utviklingsarbeidet i helse- og omsorgstjenestene i kommunen. Teknologi kan ikke erstatte menneskelig omsorg og fysisk nærhet, men kan frigjøre menneskelige ressurser slik at mer tid kan brukes sammen med brukerne. Vi mener at kvaliteten på eldreomsorgen kan bli bedre hvis vi tar i bruk ny teknologi raskere.

Arbeiderpartiet ønsker å øke bruken av velferdsteknologi i det kommunale tjenestetilbudet. Vi vil opprette en støtteordning for innovative anskaffelser, og setter av 150 mill. kroner til dette i budsjettet for 2016. Det settes av 3 mill. kroner til et nasjonalt program for utvikling og implementering av velferdsteknologi og 3 mill. kroner til en tilskuddsordning for å øke kompetansen i kommunene knyttet til IKT, teknologi og innkjøp.

Ny teknologi i fergeflåten

Den maritime næringen er særlig rammet av redusert aktivitet i offshoresektoren. Flere serviceskip er lagt i opplag, og mange ansatte er permittert eller oppsagt. I tillegg er leveranser av skip ved norske verft utsatt. Det er grunn til å tro at arbeidsløsheten og utfordringene i næringen vil tilta i 2016. Dersom skip som bestilles til norsk fergetransport og nærskipsfart tar i bruk ny teknologi, kan dette bidra til aktivitetsøkning i den norske maritime klyngen.

Klimautslippene fra skipsfarten øker, både i Norge og internasjonalt. Ifølge Maritimt Forum går 90 pst. av globalt transportarbeid sjøveien. Etterspørselen etter globale transporttjenester ventes å vokse i takt med økt handel og befolkningsvekst. Utvikling av teknologi for mer klimavennlig transport av personer og varer sjøveien kan derfor gi et svært viktig bidrag i klimapolitikken.

I Norge bør det offentlige bruke sin bestillermakt til å stille miljøkrav i fergeanbud, samt legge til rette for økt bruk av klimavennlig teknologi i nærskipsfarten. Dette må skje parallelt med det viktige arbeidet internasjonalt med nye miljøkrav og standarder i skipsfarten.

Arbeiderpartiet vil at staten i en overgangsfase dekker merkostnader ved bruk av ny teknologi i fergeanbud. I 2016 foreslår vi å bevilge 50 mill. kroner til dette formålet.

Krafttak for klimavennlig industri

Norge har en rekke virksomheter som ligger langt

FOTO: ØYVIND HAUG

framme i arbeid med miljøteknologi i dag, og som har gode forutsetninger for å ta sterkere markedsposisjoner på dette feltet i årene som kommer. I mange sektorer gir en renere produksjon en betydelig markedsfordel.

Arbeiderpartiet vil skape grønn vekst, og vil legge til rette for at norsk industri og norsk næringsliv fortsatt skal være i front når det gjelder utvikling og bruk av klimavennlige løsninger og teknologier. Vi ønsker å videreutvikle Enova slik at de kan støtte flere store prosjekter, og også fokusere på pilotering av hele produksjonslinjer.

I statsbudsjettet for 2015 ble Transnova slått sammen med Enova. Som en følge av dette har Enova også ansvaret for å støtte arbeidet med bruk av ny teknologi i transportsektoren. Transportsektoren er en viktig del av norsk klimapolitikk, som den klart største utslippssektoren utenfor kvotepliktig sektor. Arbeiderpartiet vil tydeliggjøre mandatet slik at Enova blir et sterkere virkemiddel i utviklingen av en klimanøytral transportsektor. Det er viktig at Enova på en god og framtidssrette måte bidrar til å bygge ut en klimanøytral infrastruktur for transportsektoren. Energistasjoner for fylling av hydrogen og lading av elbiler vil være en naturlig og viktig del av dette. Arbeiderpartiet ønsker også å styrke Enovas arbeid med ny teknologi i transportsektoren.

I sitt forslag til budsjett for 2016 foreslår regjeringen å bruke avkastningen fra fondet for klimateknologi, fornybar energi og energiomlegging til andre formål enn støtte til Enovas arbeid. Arbeiderpartiet oppfatter at Enovas ordninger er populære og viktige i samfunnsutviklingen, og at Enova har et stort ansvar for å legge til rette for bruk og utvikling av ny teknologi i et bredt spekter av sektorer. Arbeiderpartiet foreslår derfor å sette av 110 mill. kroner mer enn regjeringen til Enovas arbeid med miljøvennlig omlegging av energibruk og energiproduksjon og utvikling av energi- og klimateknologi.

Arbeiderpartiet vil øke kapitalen i fondet for klimateknologi, fornybar energi og energiomstilling til 100 mrd. kroner innen 2017. Vi foreslår derfor å øke innskuddet i Fondet for klima, fornybar energi og energiomlegging med 10,75 mrd. kroner mer enn regjeringen i 2016.

Regionale utviklingsmidler

Regionale utviklingsmidler bidrar til å realisere nasjonale satsinger. Økt konkurransedyktighet, sysselsetting og forbedrede rammebetingelser for næringslivet er blant målsettingene. Fordi midlene fordeles til fylkene, som har god kjennskap til utfordringene i de ulike regionene, kan de også tilpasses områdenes særskilte forutsetninger og utfordringer. Det er stor spennvidde i tiltakene som iverksettes.

For fylkeskommunene er Innovasjon Norge et viktig verktøy, og mye av midlene delegeres dit. Analyser viser at de distriktsrettede lavrisikolånene er samfunnsøkonomisk lønnsomme.

Regjeringens gjentatte kutt i regionale utviklingsmidler hindrer fylkeskommunene i å drive viktig utviklingsarbeid. Arbeiderpartiet foreslår å bevilge 200 mill. kroner mer enn regjeringen til regionale utviklingsmidler.

Forskning og utvikling for en framtidsrettet og klimavennlig industri

Norsk industri har gjort en imponerende jobb med å redusere utslipp av CO², samtidig som norsk industriproduksjon har økt. En viktig årsak til dette er innovasjon og bruk av ny teknologi.

Teknologi for fangst og lagring av CO² er avgjørende for å redusere utslipp fra deler av industrien, og flere norske bedrifter har vist interesse for å utvikle slik teknologi. Arbeiderpartiet vil trekke fram bevilgningene til Climit og Gassnova som

sentrale i dette arbeidet. Regjeringen har hittil vist manglende vilje til å komme videre med fullskala CO²-fangst. Omsider har regjeringen nå startet et arbeid mot fullskala rensing i Norge, og dette støtter Arbeiderpartiet.

I august varslet Arbeiderpartiet at det er behov for en større satsing på karbonfangst og lagring i 2016, og følger opp dette i vårt forslag til budsjett. Når Gassnovas mulighetsstudie er ferdig og aktuelle kandidater for fullskala fangst og lagring av CO² er klar, må bevilgningene styrkes ytterligere for å realisere gode prosjekter.

Arbeiderpartiet trekker også fram viktige bevilgninger til Demo 2000 og FME-satsingen, som bidrar til å løfte kompetanse og teknologi innenfor henholdsvis leverandørindustrien til oljenæringen og fornybar energi.

Arbeiderpartiet vil at det offentlige skal stille opp med midler til forskning og utvikling for å ytterligere styrke norsk industris klimaprofil og konkurransekraft, men ønsker ikke at dette skal finansieres ved å redusere bevilgningen til Enova, slik regjeringen foreslår. Derfor foreslår vi å øke bevilgningen til Enovas arbeid med 110 mill. kroner mer enn regjeringen i budsjettet for 2016. I tillegg foreslår vi en styrking av klimateknologifondet, som over tid styrker Enova.

Bredbåndsutbygging

Tilgang til grunnleggende infrastruktur har vært vesentlig for å opprettholde bosettingen og realisere muligheter i hele landet. Arbeiderpartiet mener moderne bredbåndsforbindelse er en grunnleggende infrastruktur som alle skal ha, og at dette er et viktig bidrag til vekst og sysselsetting i hele landet. Vi vil derfor fortsette utbyggingen også i områder der det i dag ikke er kommersielt grunnlag for det.

Arbeiderpartiet foreslår å bevilge 85 mill. kroner til bredbåndsutbygging i 2016, utover regjeringens forslag.

Markedsføring av reiselivsbedrifter

Denne statlige støtteordningen, som forutsetter egenfinansiering fra bedriftene, bidrar til finansiering av nasjonal og internasjonal markedsføring av reiselivsbedrifter. Ordningen er et nyttig bidrag til en viktig vekstnæring.

Arbeiderpartiet vil styrke støtteordningen med 20 mill. kroner utover regjeringens forslag.

Vekst i hele landet	Diff. til regjeringen, mill. kr
Bredbåndsutbygging	85
Mechatronic Innovation Lab	10
TransferIT program for teknologioverføring	35
Enova	110
Styrket FoU-satsing blå sektor	22,5
Bioøkonomisenter innlandet	10
Støtte til organisasjoner i landbruket	6
Infrastruktur skog	8
Selfangst	10
Landbruksforskning	8,5
Bestandsforskning fisk	30
Trebasert innovasjonsprogram	20
Reiselivssatsing	20
Miljøteknologiordningen	116
Ny teknologi i fergeflåten	50
Klyngeprogram	15
Midler til regional utvikling	200
Føringstilskudd, fersk fisk til mottak/Fiskesprell	12
Nettolønn - heve taket for NOR offshore	30
Reversere kutt i kartlegging av mineralforekomster	10
Velferdsteknologi: Innovative anskaffelser	150
Velferdsteknologi: Utvikling og implementering	3
Velferdsteknologi: IKT-kompetanse etc i kommunene	3
FME-sentrene	10
SUM	974
Akseleratorprogram	300
Fondet for klima, fornybar energi og energiomlegging	10750
SUM	11050

FOTO: ØVIND HAUG

4. Helse i alt vi gjør

Friske mennesker har det bedre, men god livskvalitet gjør oss også friskere. Morgendagens helseutfordringer henger derfor tett sammen med dagens tilbud av kultur, idrett, omsorg, naturopplevelser og mat. Fremtidige utgifter i helse- og omsorgssektoren avhenger av hvor godt vi lykkes med forebygging og tidlig innsats.

I Norge har vi opplevd store forbedringer i helse og levealder. Bak gjennomsnittstallene som viser at norske innbyggeres helse er god, skjuler det seg imidlertid store forskjeller. Forskning slår utvetydig fast at personer med høyere utdanning og inntekt både lever lenger og har bedre helse enn personer fra lavere sosiale lag. God fordelingspolitikk er derfor god helsepolitikk.

Trivsel og fellesskap er helsefremmende. Gode møteplasser, kulturopplevelser og tilrettelegging for at folk kan leve et aktivt liv er derfor viktige stikkord i Arbeiderpartiets folkehelsepolitikk.

Tidlig innsats er avgjørende for å unngå at dårlige vaner og helseutfordringer får vokse til problemer som er langt vanskeligere å håndtere. Derfor vil

Arbeiderpartiet prioritere innsatsen rettet inn mot barn og ungdoms fellesarenaer, gjennom arbeid mot mobbing, løft for skolehelsetjenesten, tilgang til gode idrettsanlegg og tilrettelegging for et godt kosthold og fysisk aktivitet for alle.

Gode friluftsopplevelser øker livskvaliteten. Arbeiderpartiet vil tilrettelegge for bedre kunnskap om det biologiske mangfoldet, tilrettelegge for nye friluftsområder og forbedre tilgjengeligheten av eksisterende friluftsområder.

Den store innsatsen utført av frivillige organisasjoner betyr mye i utviklingen av fellesskap og inkludering på tvers av alder, etnisitet og bakgrunn. Arbeiderpartiet mener at den sterke veksten i flyktninger til Norge øker viktigheten av å støtte opp om frivilligheten.

Arbeid mot mobbing

Trivsel og trygghet på skolen er viktig for å lære godt, men har også stor betydning for barn og unges psykiske helse. Forskning viser at å falle ut av skolen gir økte helseproblemer, lavere levealder og større sannsynlighet for rusmisbruk.

Mobbing er ikke bare et problem for den enkelte og skolen, det er også et folkehelseproblem.

Alle elever har en lovfestet rett til å føle seg trygge på skolen. Likevel viser elevundersøkelsen at 20.000 elever opplever mobbing hver uke. Forskning viser at 9000 elever utsettes for omfattende mobbing og trakassering over tid. Å bli utsatt for mobbing får alvorlige konsekvenser, både på kort og lang sikt. Psykiske vansker er en av de viktigste grunnene til at mange elever faller fra. Det er ingen tvil om at mobbing er en viktig årsak til slike vansker.

Mobbing angår alle i samfunnet, men skolen er en viktig arena for å forebygge og motvirke mobbing. Stoltenberg II-regjeringen satte ned Djupedalutvalget for å få en grundig gjennomgang av hvordan skolen bør jobbe mot mobbing. I vår la utvalget frem sin utredning med 100 forslag for et bedre psykososialt miljø i skolen. Dessverre er ikke arbeidet med å sette forslagene ut i livet kommet i gang. For alle de elevene som utsettes for mobbing haster det å komme i gang med arbeidet.

Arbeiderpartiet vil få på plass beredskapsteam mot mobbing for alle kommuner, der kommuner bruker den ekspertisen de allerede har i kommunen for å sikre at alvorlige mobbesaker kan håndteres raskt. Arbeiderpartiet foreslår å bevilge 10 mill. kroner til dette beredskapsteamet.

Arbeiderpartiet foreslår å styrke sosialrådgivningstjenesten og ansette flere miljøarbeidere på skoler med store læringsmiljøutfordringer, og vil bevilge 50 mill. kroner til dette arbeidet.

Skolehelsetjenesten

Folkehelseinstituttet anslår at rundt en femtedel av barn og unge i Norge har psykiske plager som påvirker dem i hverdagen. Samtidig vet vi at psykiske lidelser kan forebygges gjennom tidlig innsats. Skolehelsetjenestene er, sammen med helsestasjonene, gode lavterskeltilbud. Skolehelsetjenesten har en unik mulighet til å treffe barn og unge, og bidra til at de får rask hjelp når det er nødvendig.

Arbeiderpartiet mener det er nødvendig med en opprustning av skolehelsetjenesten, og ønsker å øremerke 200 mill. kroner til dette formålet.

Lavterskeltilbud for barn og unges psykiske helse

Arbeiderpartiet vil ha et løft for psykisk helse som handler om forebygging og tidlig innsats, og vil

derfor styrke det psykiske helsetilbudet i kommunene, med særlig vekt på barn og unge. Vi vil at alle kommuner skal ha et godt kommunisert, lavterskel hjelpetilbud for familier.

Arbeiderpartiet vil sette av 100 mill. kroner til disse tiltakene i budsjettet for 2016.

Én times fysisk aktivitet i skolen

Fysisk aktivitet er viktig for en god oppvekst og god helse. Tilbud i skolen når fram til alle barn, og er derfor en viktig arena for å gi alle mulighet til fysisk aktivitet. Dette gir bedre læring og bedre helse. Det er dessuten en klar sammenheng mellom fysisk aktivitet som ung, og helse som voksen.

Arbeiderpartiet mener det er nødvendig å legge et langsiktig løp for å sikre fysisk aktivitet hver dag for alle elever både i grunnskolen og i videregående opplæring. Vi foreslår å sette av 100 mill. kroner med søkbare midler for å stimulere til økt samarbeid og samspill mellom frivillig sektor og skolene.

Gjeninnføre frukt og grønt i ungdomsskolen

Å bidra til at barn spiser mer frukt og grønt er noe av det mest målrettede vi kan gjøre for norsk folkehelse. Elever som får frukt og grønt på skolen spiser mindre godteri, og etablerer sunnere vaner

FOTO: ØVIND HAUG

som de tar med seg videre i livet. Forskning viser også at en liten økning i inntak av frukt og grønt i skolen raskt blir samfunnsøkonomisk lønnsomt, som følge av bedret folkehelse.

Arbeiderpartiet foreslår at det settes av 100 mill. kroner til gjeninnføring av frukt og grønt i ungdomsskolen fra oppstart av skoleåret 2016/17.

Psykisk helse blant studenter

En av fem studenter opplever alvorlige psykiske helseproblemer i studietiden. Dette gjør studenter mer utsatt enn befolkningen for øvrig.

Arbeiderpartiet foreslår å styrke arbeidet med studenters psykiske helse med 5 mill. kroner.

Ruste opp idrettsanleggene

Idrettsanlegg er arenaer for fysisk aktivitet, samvær og integrering. Utvikling av idrettsanlegg finansieres vanligvis i samarbeid mellom lag eller foreninger, kommune og tippemidler. Anleggene dekker et bredt spekter av aktiviteter, fra tradisjonelle idrettsanlegg, fjellhytter og ski- og turløyper, til skytebaner og skateparker.

I flere år har søknadsinngangen vært langt større enn disponible tippemidler. Anleggseierne mottar refusjon etter at de er ferdige, og med dagens

køer må det tas opp lån i påvente av utbetaling av spillemidler. Dette resulterer i renteutgifter og ekstra dugnader, i stedet for økt aktivitet.

Idrettslag som bygger anlegg får ikke momskompensasjon på samme måte som kommuner. En rammestyrte ordning er ment å kompensere for dette, men totalbeløpet for godkjente søknader er langt større enn det regjeringen har budsjettet med. Arbeiderpartiet ønsker å endre ordningen slik at den blir regelstyrt, og dermed sikre full refusjon for tippemiddelgodkjente prosjekter.

Arbeiderpartiet vil fjerne etterslepet i opprusting av idrettsanlegg i løpet av en femårsperiode, og foreslår å bevilge 200 mill. kroner til dette i 2016.

Arbeiderpartiet foreslår å bevilge 55 mill. kroner mer enn regjeringen til momskompensasjon i 2016.

Kartlegging av natur

Det er viktig at vi allerede i planleggingen av vei, boligutbygging eller lignende tar hensyn til de viktigste områdene for biomangfold. Kunnskapen om hvilke friluftsområder som er viktige, må styrkes. Arbeiderpartiet ønsker å legge til rette for en database som et verktøy for kommunene i deres planprosesser.

Arbeiderpartiet foreslår å bevilge 35 mill. kroner til kartlegging av natur.

Sikre friluftsområder

Presset på natur- og friluftsområder er økende, og det er stadig flere utbyggingssaker til behandling i hele landet. Arbeiderpartiet vil legge til rette for friluftsliv i og ved byer og tettsteder ved å gjøre grøntstrukturen i disse områdene allment tilgjengelige. Støtte til oppkjøp av by- og tettstedsnære områder gir mye aktivitet.

Arbeiderpartiet vil øke bevilgningene til statlig tilrettelegging, oppkjøp og båndlegging av friluftsområder med 25 mill. kroner utover regjeringens forslag til budsjett for 2016.

Friluftsmål

Friluftsliv gir gode opplevelser og bedre folkehelse. Friluftsområdene må tilrettelegges og forvaltes slik at de er lett tilgjengelige for alle. Flere områder bør innby til aktiviteter for barn og unge, og slik fungere som sosiale møteplasser. Friluftsliv er også en viktig arena for integrering, og flere

friluftsansjasjoner retter nå sine aktivitetstilbud inn mot innvandrergupper.

Arbeiderpartiet foreslår at det bevilges 55 mill. kroner til friluftsmål, utover regjeringens forslag. Støtten skal blant annet gå til frivillige organisasjoner.

Den kulturelle spaserstokken

Den kulturelle spaserstokken sørger for profesjonell kunst- og kulturformidling av høy kvalitet til omsorgstjenestens brukere.

Arbeiderpartiet ønsker å videreutvikle dette samarbeidet mellom kultursektoren og omsorgstjenestene, og bevilger 15,4 mill. kroner mer enn regjeringen til dette formålet.

Frivillighetssentralene

Frivillighetssentralene har blitt svært gode tilskudd i mange lokalsamfunn. Siden de bygger på frivillighet er både tilbud og aktivitetsnivå ulikt, men de har til felles at de er et viktig treffsted og fellesskap for mange, og at de tilbyr praktisk hjelp til eldre hjemmeboende. Frivilligsentraler gir økt livskvalitet, fellesskap og inkludering på tvers av alder, etnisitet og bakgrunn i svært mange kommuner og lokalsamfunn.

Arbeiderpartiet foreslår å øke støtten til frivillighetssentralene med 20 mill. kroner.

Helse i alt vi gjør	Diff. til regjeringen, mill.kr
Psykisk helse hos studenter	5
Frivilligsentralene	20
Momskompensasjon idrettsanlegg	55
Den kulturelle spaserstokk	15,4
Miljøovervåking, økologisk grunnkart	35
Båndlegging friluftsområder	25
Friluftsmål	55
Innsats mot mobbing	60
Frukt og grønt	100
1 time fysisk aktivitet i skolen	100
Lavterskeltilbud psykisk helse	100
Idrettsanlegg etterslep	200
SUM	820,4

FOTO: ØVIND HAUG

5. Veien til lavutslippssamfunnet

Klimaproblemet er, sammen med bekjempelse av sult og fattigdom, vår tids største utfordring. Arbeiderpartiets mål i klimapolitikken er at de globale utslippene reduseres slik at temperaturøkningen på jorda ikke overstiger 2 grader C. Ifølge FNs klimapanel vil en temperaturøkning utover dette gi store og irreversible negative konsekvenser, også i Norge.

Klimaproblemet kan bare løses gjennom bredt og langsiktig internasjonalt samarbeid. I desember i år møtes verdens land til klimatoppmøte i Paris for å bli enige om en ny global avtale som skal gjelde for tiden etter 2020. En internasjonal avtale gir de nødvendige rammene for handling, som sikrer at beslutningstakere i offentlig og privat sektor er trygge på at klimapolitikk gjennomføres i flere land og bedrifter.

Et viktig prinsipp for Arbeiderpartiet er at klimapolitikken innrettes slik at den gir størst mulig utslippsreduksjon, både i Norge og i utlandet. Mesteparten av utslippsveksten forventes å komme i framvoksende økonomier og utviklingsland, og allerede i dag står disse landene for 60 prosent

av de samlede globale utslippene. Siden reduksjoner i klimagassutslipp har den samme virkningen samme hvor i verden de skjer, bør det i klimapolitikken legges stor vekt på global kostnadseffektivitet.

Et sterkere internasjonalt engasjement skal imidlertid ikke hindre oss fra å ta i bruk sterkere virkemidler her hjemme. For å nå våre mål i klimapolitikken, er det mye i vårt samfunns virkemåte som må endres. For å gjennomføre de radikale endringene som kreves, må vi dra nytte av fordelene den norske samfunnsmodellen gir oss. Høy kompetanse og godt samarbeid mellom myndigheter og arbeidslivets parter gir oss en særlig reform- og omstillingsevne, som blant annet kommer til uttrykk ved ett av verdens høyeste produktivitetsnivåer. Dette er fordeler vi må benytte oss av på veien til lavutslippssamfunnet, og vår politikk på dette området er nærmere beskrevet i kapittel 2 «De som skal bygge landet».

Arbeiderpartiet vil legge til rette for at det utvikles, testes og implementeres teknologi som kan ta

oss inn i lavutslippssamfunnet på en måte som gir grønn vekst og skaper arbeidsplasser. Vi har som mål at Norge skal ta i bruk lav- og nullutslippsløsninger i alle industrigrener fram mot 2050. Satsinger for å ta i bruk ny teknologi og tilrettelegge for grønn vekst er omtalt i kapittel 3 «Vekst i hele landet».

Rundt 1/3 av de samlede norske klimautslippene kommer fra transportsektoren. En omlegging i retning av mer miljøvennlig transport og infrastruktur er derfor svært viktig. Arbeiderpartiet forslår en satsing på jernbane- og kollektivtransport og sykkelveier som er mye sterkere enn det regjeringen legger opp til.

Omleggingen av bilavgiftene som Stoltenberg II-regjeringen startet i favør av mer miljøvennlige biler og drivstoff har hatt stor effekt. Gjennomsnittlig CO²-utslipp fra nybilparken ble redusert med 30 pst. i perioden 2006-2013. Ifølge SSB er det først og fremst avgiftspolitikken som har bidratt til dette. Arbeiderpartiets forslag til endringer i bilavgiftene er en videreutvikling av denne omleggingen.

GIEKs u-landsordning

De tradisjonelt rike landene har også et ansvar for å bidra til at fattige land kan redusere sine utslipp og tilpasse seg klimaendringer. En viktig del av det internasjonale klimaarbeidet er å legge til rette for at privat næringsliv investerer i fornybar energi i fattige land og framvoksende økonomier. Tiltak som kan stimulere til utvikling av nye løsninger og ny teknologi er avgjørende for å oppnå at utslippene reduseres til lavest mulig kostnad over tid. Investeringer i fornybar energi og infrastruktur bidrar til reduserte utslipp, til en klimavennlig økonomisk utvikling og til fattigdomsreduksjon.

Arbeiderpartiet mener det er viktig å legge til rette for at ny energiproduksjon som etableres i framvoksende økonomier baserer seg på fornybar energi. Bruk av desentralisert fornybar energi som sol og vind kan også gjøre det mulig for utviklingsland å bygge ut energitilgangen uten de enorme kostnadene som høyspentnett over lange distanser innebærer. Vannkraft og deler av verdikjeden for solkraft er samtidig områder der Norge har styrkeposisjoner, og hvor en kan se for seg eksport av teknologi og kompetanse.

Arbeiderpartiet vil øke grunnfondet i GIEKs u-landsordning med 150 mill. kroner. Dette gir økt garantikapasitet på 1,05 mrd. kroner.

Internasjonal klima- og skogsatsing

Norges klima- og skogsatsing (REDD+) er et svært viktig virkemiddel for å stoppe avskoging, redusere utslipp av klimagasser, bevare naturskog, styrke rettene til lokalsamfunn og urfolk samt bidra til bærekraftig utvikling og styrking av politisk og økonomisk styresett i naturressursforvaltningen. Klima- og skoginitiativet er det mest effektive klimatiltaket vi har internasjonalt, og bidrar til utslippsreduksjoner langt utover Norges egne utslipp. Arbeiderpartiet ønsker på sikt å videreutvikle og styrke ordningen. Gjennom satsingen ønsker vi at Norge skal være en koordinerende aktør globalt, og fungere som en katalysator for andre giveland til å støtte tiltak mot avskoging og skogforringelse i u-landene.

Arbeiderpartiet foreslår å bevilge 300 mill. kroner mer enn regjeringen til klima- og skogsatsingen i budsjettet for 2016.

Nasjonalt løft for kollektivtrafikken

Arbeiderpartiet vil gjennomføre et nasjonalt løft for utbygging og drift av kollektivtransporten i og rundt storbyområdene. Vi vil legge mye bedre til

rette for sykkel og gange, og redusere forurensende biltrafikk. Arbeiderpartiet vil derfor øke bevilgningen til bymiljøavtaler med én mrd. kroner hvert år i en tiårsperiode, i tillegg til de 26,1 mrd. kroner som er vedtatt i Nasjonal Transportplan.

Arbeiderpartiet har som mål at veksten i persontransporten i storbyområdene skal tas med kollektivtransport, sykkel og gange. I og omkring storbyområdene skal kollektivformål og sykkeltiltak gis økt prioritet ved fordeling av samferdselsbevilgningene.

Arbeiderpartiet mener at staten må ta et særlig ansvar for utbygging og drift av bybaner og busslinjer med egne traseer. Dette er avgjørende for gode transportløsninger i storbyene, og innebærer at staten etter forhandlinger med kommunene må påta seg inntil 70 pst. av investeringsutgiftene for nødvendige kollektivinvesteringer i storbyene. Et klart krav til kommunene for å få denne statlige medvirkningen må være at de forplikter seg til omfattende utbygging av boliger knyttet til traséene.

Viktige prosjekter som bybanen i Bergen med traséene Vågsbotn-Flesland og Bergen sentrum-Loddefjord, bussveiprojektet i Stavanger, T-banetunnelen gjennom Oslo indre by og tverrforbindelse i Groruddalen, Fornebubanen, Ahusbanen til Lillestrøm og Kjeller og superbussprosjektet i Trondheim skal gjennomføres.

Arbeiderpartiet vil gi 10 mrd. kroner til klima- og kollektivtiltak i storbyene over ti år. For 2016 innebærer dette en bevilgning på 700 mill. kroner mer enn regjeringen. Av disse skal opp til 100 mill. kroner gå til sykkeltiltak.

Jernbane

Stoltenberg II-regjeringen startet et taktskifte i bevilgningene til jernbane. Arbeiderpartiet mener det er riktig å videreføre et høyt nivå på bevilgningene både til investeringer og vedlikehold av jernbanen, for å møte kravene til punktlighet og forutsigbarhet i gods- og persontransporten.

Arbeiderpartiet ønsker en økt satsing på planlegging og grunnverv for kommende utbyggingsprosjekter, kapasitetsøkende tiltak, utvikling av stasjoner og knutepunkt, rassikring og sanering og sikring av planoverganger. I tillegg må vedlikeholdet trappes opp, for å øke driftsstabiliteten på jernbanen.

Arbeiderpartiet foreslår å øke bevilgningene til jernbaneformål med 400 mill. kroner utover regjeringens forslag til budsjett for 2016.

Styrking av skogvernet

Skogen har økonomisk verdi for skogbruksnæringa, betydning som karbonlager, for klimatilpasning, som leveområder for arter og for folks friluftsliv og rekreasjon.

Behovet for vern av skog i Norge er stort. I dag er kun 2,6 pst. av den produktive skogen vernet, mens forskerne mener vi trenger å verne minst ti pst. dersom vi skal møte våre internasjonale forpliktelser. Arbeidet med skogvern skjer i hovedsak ved frivillig skogvern på privat grunn, og ved vern av skog eid av Statskog SF og Opplysningsvesenets fond.

Arbeiderpartiet foreslår å styrke tilskuddet til frivillig skogvern med 50 mill. kroner, sammenlignet med regjeringens forslag.

Grønnere avgifter

For å nå målet om lavutslippssamfunnet er det helt nødvendig å øke insentivene for kjøp og bruk av mer miljøvennlige kjøretøy og drivstoff. Arbeiderpartiet foreslår en omlegging av bilavgiftene som gjør det billigere å velge biler med lave utslipp, på bekostning av biler med høyere utslipp. Vi foreslår en provenynøytral vridning i engangsavgiften fra effekt til CO². I tillegg foreslår vi en innstramning i NOx-komponenten.

Arbeiderpartiet vil over tid legge om avgiftene slik at de stimulerer til en mer trafiksikker og miljøvennlig bilpark gjennom en teknologinøytral innretning av avgiftene, der målet er at alle nye personbiler skal være nullutslippsbiler. Arbeiderpartiet ber regjeringen vurdere hvordan engangsavgiften kan legges om ved å innføre en ny støykomponent, redusere effekt- og vektkomponenten og vektlegge utslipp av CO² og NOx. Arbeiderpartiet foreslår å øke grunnavgiften på mineralolje og avgiften knyttet til utslipp av HFK-/PFK-gasser.

Arbeiderpartiets forslag til avgiftsendringer er nærmere beskrevet i kapittelet «Skatt og avgift».

På vei mot lavutslippssamfunnet	Diff. til regjeringens forslag, mill. kr
Kollektiv storbyer	700
Jernbaneformål	400
Statlig tilrettelegging, nytt skogvern	50
GIEK - fornybarinvesteringer i utv. Land	150
Klima- og skogsatsingen	300
TransferIT program for teknologioverføring*	35
Enova*	110
Styrket FoU-satsing blå sektor*	22,5
Bioøkonomisenter innlandet*	10
Trebasert innovasjonsprogram*	20
Miljøteknologiordningen*	116
Ny teknologi i fergeflåten*	50
SUM	1963,5
Fondet for klima, fornybar energi og energiomlegging	10750
25 øre økning i veibruksavgift på diesel	660
Vri fra effekt- til CO ² -komponenten i engangsavgiften	0
10 pst. økning i NOx-komponenten i engangsavgiften	69
5 pst. økning i avgift på HFK/PFK	20
5 pst. økning i grunnavgift på mineralolje	79
3 pst. økning i CO ² -avgift på mineralske produkter	168
Oppheve avgiftsfritak for diesel til båtmotor	28
SUM miljøavgifter	1024

* Tiltakene er beskrevet i kapittel 3, Vekst i hele landet

6. Innvandring og integrering

Krigen i Syria har ført til den verste humanitære situasjonen siden andre verdenskrig. Øvrig krig og konflikt, klimaendringer og mangel på framtidshåp i hjemlandet har ført til det største antall flyktninger verden har sett. Situasjonen stiller store krav til verdenssamfunnets evne til å skape fred og utjevne økonomiske forskjeller, og til å avhjelpe flyktingenes prekære situasjon. De fleste flyktninger må få hjelp i sine nærområder.

Det høye antallet flyktninger og asylsøkere stiller Europa og Norge på prøve. Norge har gode forutsetninger for å håndtere denne oppgaven, og skal ta sin del av ansvaret. Det krever at vi gjør kloke valg nå, og at Norge bidrar aktivt til å finne internasjonale løsninger for å håndtere situasjonen på en forsvarlig måte.

Arbeiderpartiet vil bidra konstruktivt for å få til bredest mulig politisk enighet om videreutvikling av en streng, rettferdig og human asylpolitikk.

Storskog grensestasjon

Situasjonen ved Storskog grensestasjon er utfordrende og i stadig endring. Arbeiderpartiet mener

at regjeringens ekstrabevilgning ikke er tilstrekkelig, og foreslår en oppstartsbevilgning til bygging av ny grensestasjon.

Mottak

Det er avgjørende å sikre rammer for mottak, saksbehandling, bosetting og integrering tilpasset det store antallet som kommer. Det er nødvendig å se på mulige forenklinger i registrering og mottak av flyktninger, mulige tiltak for å få ned saksbehandlingstid og andre forbedringer som kan korte ned tiden fra ankomst til bosetting.

Norsk regelverk skal være avstemt med våre naboland slik at ikke norske ordninger skiller seg ut.

UDI må ha tilstrekkelig med ressurser for å kunne ha en god dialog med vertskommunene når nye asylmottak skal etableres. Det må ses på kostnadsreduserende tiltak i driften av mottakene. De store asylankomstene krever flere ansatte, men der konkrete arbeidsoppgaver kan utføres av asylsøkerne selv, må det legges til rette for det. Asylmottak og nye brakkebyer bør drives i regi av det offentlige eller av ideelle aktører. Ved behov for

å inngå avtaler med flere driftsoperatører utover dette vil Arbeiderpartiet vurdere om det er riktig å legge inn klausuler om begrensninger eller forbud mot utbytte.

Prognosene for neste år er 33 000 nye asylsøkere til Norge. Vi forutsetter at det utarbeides beredskap også for høyere ankomster. Dette krever en kartlegging av tilgjengelige ressurser i det enkelte fylke, for å kunne finne gode og effektive løsninger for innkvartering, språkopplæring, traumebehandling, skole- og studieplasser og mulige sysselsettingstiltak. Det bør vurderes om fylkesmannen skal ha en sterkere samordningsrolle i det enkelte fylke.

Anbudsregelverket må endres slik at innkjøp til mottak og nyankomne i størst mulig grad kan skje lokalt. Det må i den varslede handlingsplanen mot menneskehandel vurderes tiltak som forebygger at barn forsvinner fra mottak.

Situasjonen krever en stor innsats fra mange ulike deler av samfunnet og mange ulike yrkesgrupper. De tillitsvalgte i mottaksapparatet og kommunene bør involveres i planer og nye oppgaver så tidlig som mulig.

Arbeiderpartiet foreslår å opprette et uavhengig tilsyn av asylmottakene i regi av fylkesmannen.

God kommuneøkonomi

En stor andel av de som har kommet som asylsøkere til Norge skal i løpet av 2016 bosettes i kommunene. Kommunene bosetter stadig flere, noe som er svært positivt. Denne oppgaven vil imidlertid øke kraftig i omfang de neste årene. Kommunene må settes i stand til å løse denne oppgaven uten å måtte kutte i skole, helse og omsorg. Det er viktig at kommunene og fylkeskommunene sikres tilstrekkelig med ressurser til å følge opp nyankomne, eventuelt opprette ekstra mottaksklasser, tilstrekkelig kapasitet i videregående opplæring og ekstra kapasitet i norskopplæringen. Det må også sikres kapasitet og kvalitet i helse-tilbudet. Derfor er det behov for en styrking av de økonomiske virkemidlene. Dette er vårt forslag:

- Styrke kommunesektorens inntekter med 3 mrd. kr
- Øke integreringstilskuddet
- 90 pst. kompensasjon kommunale barnevernstiltak EMA
- Utrede en ordning for «særskilt ressurskrevende flyktninger»

- Innføre et basistilskudd på 100 000 kroner til kommunene ved opprettelse av nye mottak

Det er nødvendig med nye grep for å få bosatt flyktningene. I begynnelsen av 2016 skal det utarbeides en ny avtale mellom regjeringen og KS om bosetting. Denne avtalen må slå fast nye og klare forpliktelser både fra regjeringen og kommunene som sikrer at man bosetter i tråd med behovet, og innenfor gjeldende tidsfrister. Avtalen må sikre en rettferdig fordeling mellom kommunene.

Krafttak for boligbyggingen

Arbeiderpartiet mener det er behov for en kraftig styrking av boligpolitikken for å sikre nok boliger til alle som framover skal bosettes. Vi mener at boligbygging er et politisk ansvar.

Arbeiderpartiet mener det må gjennomføres en kraftig satsing på flere utleieboliger. Vi ønsker at det skal gis tilskudd til 2 490 utleieboliger i 2016. Samtidig må takten i boligbyggingen øke, slik at det blir flere boliger totalt sett. Boligbyggingen skal komme hele befolkningen til gode.

Arbeiderpartiet vil øke bostøtten, og foreslår en rekke endringer i Husbanken for å øke boligbygging og rehabilitering av boliger.

Språk, kompetanse og arbeid

Integreringen må starte fra dag én. De som kommer til Norge skal bli møtt med en forventning om å bidra til det norske samfunnet. Det skjer ved at man lærer seg norsk, kommer seg i arbeid og deltar på dugnad, foreldremøter og i frivillig arbeid. Tida i asylmottaket må derfor være en periode for aktivisering, ikke passivering.

Arbeiderpartiet er svært kritisk til at regjeringen kutter i norskopplæring på mottak. Vi vil videreføre 250 timer norskopplæring for asylsøkere i mottak og innføre plikt til å delta i norskopplæringen. Vi vil videreføre dagens satser for dagpenger, men redusere utbetalingene for de som ikke deltar i norskopplæringen. Ventetiden fra ankomst på ordinært mottak til norskopplæringen starter må kuttes. Et minimumskrav må være opptak kvartalsvis eller et system med rullerende opptak. Kommuner bør oppfordres til å øke intensiteten på norskopplæringen. Arbeiderpartiet vil at asylsøkere som har fått opphold, men som bor på mottak, skal ha mulighet til å begynne på de 600 timene de har rett og plikt til.

Barnehageplass er bra for barns språklige utvikling, og for å gjøre det mulig for foreldrene å lære seg norsk eller delta i andre aktiviteter. Derfor vil vi at alle barn i asylmottak skal ha barnehageplass. I dag er dette tilbudet forbeholdt fire- og femåringene. Vi foreslår at det bevilges 75 mill. kroner i 2016 for å gi et tilbud også til treåringene.

Å sikre gode muligheter for utdanning, norskopplæring og godkjenning av utdanning har stor betydning for integrering, at folk raskt kommer i arbeid og at de får brukt sin kunnskap og evner i både arbeids- og samfunnsliv. Kommuner, fylkeskommuner og utdanningsinstitusjoner må derfor settes i stand til å gi tilbud som har god kvalitet.

Skolen er en viktig arena for integrering for både barn og foreldre. Barn og ungdom som lærer sammen med norske medelever vil raskt lære språket, få seg nettverk og venner. For foreldre er skolen en viktig inngangsport til deltakelse i det norske samfunnet og i lokalsamfunnet. Men skal skolen være en god integreringsarena må disse elevene få godt tilpassede tilbud, som gjør at de kan lære godt og mestre skolehverdagen. Dette er en av grunnene til at Arbeiderpartiet vil styrke kommunene og fylkeskommunenes økonomi.

En del av flyktingene som kommer til Norge mangler helt eller delvis dokumentasjon for sin utdanning. Det kan være personer som kommer fra land der det ikke er mulig å få pålitelige verifikasjon av dokumentasjonen, eller som måtte flykte uten mulighet til å ta med nødvendig dokumentasjon på utdanningsnivå og ferdigheter. Rask godkjenning av utenlandsk utdanning er et viktig tiltak for å få flyktinger raskt i arbeid og kunne ta i bruk den kompetansen de besitter.

Arbeiderpartiet foreslår å øke bevilgningen til NOKUT for å styrke deres saksbehandlingskapasitet for godkjenning av utenlandsk utdanning og arbeid med veiledning til nyankomne flyktinger.

Asylsøkernes kompetanse skal kartlegges innen en måned etter ankomst, og hele utdanningssystemet må settes i arbeid for å gi de nyankomne nødvendig påfyll av kompetanse for å kunne utøve faget sitt i Norge. For å bygge opp under arbeidslinja ønsker Arbeiderpartiet nye kriterier for å få midlertidig arbeidstillatelse mens asylsøknaden er til behandling.

God opplæring i norsk språk og arbeidskultur er en viktig del av kompetansehevingen, og viktigheten av dette arbeidet øker i takt med innvandringen. Arbeiderpartiet mener at programmet for basiskompetanse i arbeidslivet (BKA) bør styrkes, for å bedre lese- og skriveferdigheter både blant unge og innvandrere.

Det må samtidig legges til rette for at folkehøgskolene og studentsamskipnadene bidrar aktivt i integreringsarbeidet.

Gjør din plikt, krev din rett

Det er både muligheter og utfordringer knyttet til innvandring. Innvandring gir oss nye impulser, arbeidskraft og innbyggere til lokalsamfunn som trenger det. Samtidig kan innvandring utfordre den norske modellen hvis vi ikke lykkes med å inkludere innvandrerne i arbeidslivet, dersom organisasjonsgraden går ned, det oppstår press på lønninger og opparbeidede standarder i arbeidslivet, eller hvis innvandrere ikke oppnår samme grad av yrkesdeltakelse og likestilling som majoriteten. I en tid der arbeidsløsheten stiger er det særlig viktig at vi allerede fra ankomst i Norge er tydelige på alles plikt til å bidra, blant annet gjennom et tydelig og enhetlig praktisert regelverk for tilstedeværelse i introduksjonsprogram og norskopplæring.

Vårt hovedfokus må være å inkludere flyktingene i det ordinære arbeidslivet så fort som mulig. NAV må anvende regelverket fleksibelt for å få folk i aktivitet. NAV må samtidig være tydelige på at fellesskapet ikke betaler livsoppholdet til personer som ikke vil delta i aktivitet eller arbeid på grunn av religion eller fordi man ikke forholder seg til grunnleggende verdier i det norske samfunnet.

Kontantytelser bør i størst mulig grad erstattes av tilbud om aktivitet, der det er mulig. Det skal som hovedregel knyttes aktivitetsplikt til sosialhjelp. Det ble i 2013/14 gjennomført omfattende tilsyn med Kvalifiseringsprogrammet (tiltak for å få blant annet de på sosialhjelp over i arbeid via kvalifiseringsstønad) som viste at en stor andel av kommunene ikke jobber godt nok med dette programmet. Dette må rettes opp.

Kontantstøtte motvirker integrering. Den bør derfor avvikles, og erstattes av en ventestøtte for de som ikke får barnehageplass etter fødselspermisjonen. Arbeiderpartiet vil satse videre på Jobbsjansen, spesielt rettet mot innvandrerkvinner.

For å motvirke sosial dumping er det nødvendig å styrke Arbeidstilsynet, regionale verneombud og treparts bransjeprogrammer.

Arbeiderpartiet vil videreføre områdesatsingene i Groruddalen, Fjell og Bergen, med vekt på gratis kjernetid i barnehage og SFO. Det er viktig at mottaksplasser spres, slik at de ikke systematisk legges til skoler som allerede har høy innvandrersandel.

Spille på lag med frivilligheten

Frivillige lag og organisasjoner, frivilligsentraler og idretten gjør en formidabel innsats for integreringen. Derfor må vi støtte frivilligheten som et supplement og en merverdi til de offentlige tjenestene.

Arbeiderpartiet vil at det skal stilles krav om at mottakene skal samarbeide med frivillige

organisasjoner og at det settes av ressurser til dette i mottakene. Hensikten må både være at asylsøkere får hjelp til norsktraining og sosialt samvær, samtidig som de oppfordres til å delta i frivillig arbeid. Frivillig arbeid er god arbeidstrening. Mange kommuner inviterer frivilligheten med i integreringsarbeidet – det kan enda flere kommuner gjøre.

Vi vil styrke aktivitetstilbudet i mottakene, gjøre disse tilgjengelige også for voksne og øke tilskuddet til frivillige organisasjoner som jobber med integrering av flyktninger med oppholdstillatelse. Ordningene bør favne bredt, og også omfatte idrett, friluftsliv og frivillighetssentralene. Midlene må også bidra til å spre VOX sin opplæring av frivillige språkmedarbeidere fra Oslo til hele landet.

Integrering	Diff. til regjeringen, mill. kr
Byggeprosjekt Storskog	52,4
Stønad beboere i asylmottak	140
Tilskudd til norskopplæring i mottak	100
Tiltak i grunnopplæringen	35,5
Integreringstilskudd	259,2
Kommunale barnevernstiltak	200
Vertskommunetilskudd	10
Gratis kjernetid grodudalssatsing	22
Bhg plass alle barn i mottak	75
Kompetanse/screening	30
Jobbsjansen	10
Kommunale utleieboliger	200
Bostøtte	200
Frivillighet	50
Arbeid mot sosial dumping*	36
SUM	1420,1
Økte lånerammer Husbanken	7000

* Tiltaket er beskrevet i kapittel 2, De som skal bygge landet

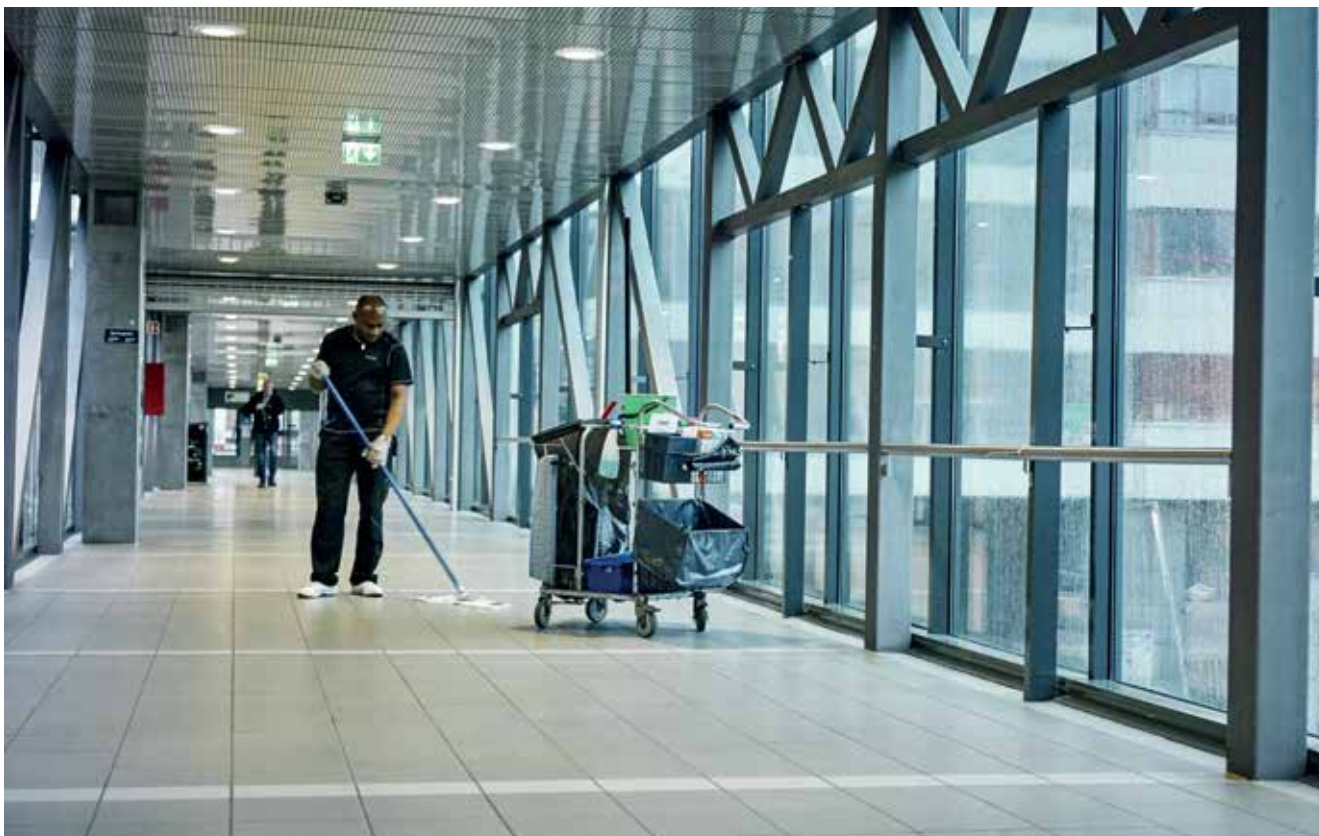

FOTO: ØVIND HAUG

7. Øvrige satsinger

Arbeid og sosial

Arbeid til alle er vår overordnede politiske målsetting. Høy sysselsetting bidrar til å finansiere gode velferdsordninger, utjevne økonomiske forskjeller og forebygge fattigdom. Arbeiderpartiet bygger vår politikk på arbeidslinja med plikt og rett til å arbeide og delta i samfunnet. De som har behov for hjelp, skal fanges opp av et godt sosialt sikkerhetsnett.

Antall arbeidsledige er på sitt høyeste nivå på over 20 år. Arbeiderpartiet mener derfor vi trenger flere og sterkere virkemidler. Det er foreløpig få tegn til at ledigheten vil falle, og vi frykter den vil spre seg til flere bransjer og flere geografiske områder, og bite seg fast på et høyt nivå. Særlig er arbeidsledighet blant ungdom bekymringsfullt.

Derfor foreslår Arbeiderpartiet en rekke konkrete tiltak. Vi vil forbedre permitteringsregelverket slik at flere kan beholde sin tilknytning til arbeidsplassen samtidig som bedriftene kan beholde sin kompetanse til tidene bedrer seg. Vi vil øke bedriftenes muligheter til å bruke bedriftsintern opplæring (BIO), og bedrifter som blir rammet av mar-

kedssvikt på grunn av nedgangstider, bør kunne få innvilget støtte til BIO. Slik kan nedgangstidene brukes til å styrke bedriftenes konkurransekraft på lengre sikt.

Samtidig må vi gjøre mer for å hjelpe de som er ledige ut i jobb. Vi vil opprette flere tiltaksplaser for de som i dag er ledige. I tillegg foreslår vi en særskilt ungdomspakke med mer målrettet oppfølging fra NAV overfor ledige ungdommer. Arbeiderpartiet mener unge under 30 år som har dagpenger, bør få anledning til å ta utdanning som gir dem arbeidsrelevant kompetanse. Arbeiderpartiet vil ha på plass et forsøksprosjekt, NAV Ung, i de fylkene som er hardest rammet av arbeidsledighet. NAV Ung skal følge opp arbeidsledige ungdommer direkte, og bidra til at de raskt kommer i jobb.

Kontrolletatene og mediene avslører stadig grove brudd på arbeidsmiljøloven, sosial dumping og arbeidslivskriminalitet. Det er nødvendig med flere og kraftigere tiltak for å stoppe utnyttningen av arbeidsfolk og sikre en mer rettferdig konkurranse i næringslivet. Høy organisasjonsgrad i arbeidsmarkedet er et

FOTO: ØVIND HAUG

bærende element i den norske modellen. Det bør være attraktivt for arbeidstakere og arbeidsgivere å organisere seg. Arbeiderpartiet går inn for at en større del av fagforeningskontingenten skal kunne trekkes fra på skatten.

Arbeidstilsynet og Petroleumstilsynet styrkes økonomisk slik at de kan gjennomføre flere tilsyn, både forhåndsannonisert og uanmeldte. Vi mener

det er viktig å gi Arbeidstilsynet rom til å utvikle flere virkemidler, herunder en tipstelefon hvor arbeidslivskriminalitet og sosial dumping kan meldes inn. Arbeiderpartiet vil bygge ut ordningen med de regionale verneombudene innenfor overnattings- og servicebransjen og renholdsbransjen, samt utvide treparts bransjeprogram innenfor utsatte bransjer.

Arbeid og Sosial	Diff. til regjeringen, mill.kr
Et mer fleksibelt permitteringsregelverk	321
1000 ordinære tiltaksplasser	161
1000 tiltaksplasser nedsatt arbeidsevne	138
250 VTA-plasser	40,75
Forsøksordning NAV Ung	40
Arbeidstilsynet	20
Regionale verneombud	5
Treparts bransjeprogrammer	5
Økt minstepensjon, enslige m 4000 kr	223
Supplerende stønad til personer over 67 år	42,5
Selvforskyldt ledighet, arbeidstakers oppsigelse	22,5
SUM	1018,75

Familie og kultur

Barnehager

Gode barnehager er bra for barna, for foreldre og bidrar til arbeidslinja. Barnehager er dessuten bra for nærings- og arbeidslivet, bidrar til likestilling mellom kvinner og menn, og gir solide bidrag til integrering og inkludering.

Regjeringens tall viser at 8400 barn står i barnehagekø. Av disse er 2400 under ett år – 1900 ettåringer uten rett og 4100 ettåringer med rett til barnehageplass. Regjeringen viser ikke engasjement for å nå målet om bedre kvalitet gjennom økt voksentetthet i tråd med Stortingets tilråding om forholdet 1:3 for de små barna, og forholdet 1:6 for de store. Nye retningslinjer for finansiering av private barnehager stiller eksempelvis ikke bemanningskrav, selv om regjeringen bekrefter at bemanningen i de ikke-kommunale barnehagene er lavere enn i de kommunale.

Et høyt antall fødsler i august er en årlig påminnelse om at det trengs utvidede rettigheter for småbarnsforeldre. For å gi et bedre tilbud med forutsigbare utvidede rettigheter – på veien mot to opptak i året – foreslår vi å øke antall plasser med omlag 2000 utover regjeringens forslag. Med vårt forslag kan retten til plass utvides til barn født før 31. desember, mot 1. september i dag.

For å nå flere barn tidlig, foreslår vi at også treåringer får gratis kjernetid innenfor ordningen til husholdninger med samlet inntekt under 417 000 kroner. Vi støtter kravet om 100 pst. likeverdig finansiering av kommunale og ikke-kommunale barnehager, men først når tilbudet faktisk er reelt likeverdig, og når kommunene kan ivareta sitt overordnede ansvar. Finansiering, kvalitet og reelt tilbud må ses i sammenheng.

Barnevern

Alle barn har rett til en trygg oppvekst. I løpet av 2014 fikk 53 100 barn tiltak fra barnevernet. Barnevernløftet ga en helt nødvendig styrking av det tilbudet samfunnet må gi når barnas nærmeste svikter. Øremerking av penger i en lengre periode har gitt 920 nye stillinger i det kommunale barnevernet.

Regjeringen reduserte refusjonsordningen for enslige mindreårige asylsøkere (EMA) og flyktninger til kommunene fra 100 pst. til 80 pst. fra 2014. Mye tyder på at våre og mange andres advarsler burde ført til en endring, og at flere EMA da ville vært bosatt.

Kontraktene for kjøp av institusjonsplasser går ut i mars 2016. Vi har støttet et bredt engasjement for å sikre ideelle tilbydere. Et anmodningsvedtak gjør at det nå blir to konkurranser, hvorav den ene er åpen for ideelle og den andre for både ideelle og kommersielle.

Siden behovet generelt, og på akutte saker spesielt, øker, må forsterkningene i barnevernet fortsette, også gjennom øremerking. Vi foreslår at de øremerkede midlene til stillinger økes, og at de fordeles slik at de treffer de kommunene som har størst utfordringer. Den flerkulturelle kompetansen må økes.

Barnefattigdom

Mange kommuner og frivillige organisasjoner gjør mye for å inkludere barn og unge som strever grunnet en vanskelig familieøkonomi. Utfordringene knyttet til inkludering av mange nye flyktninger som naturlig nok vil streve økonomisk, kan med fordel møtes med det engasjement en rekke frivillige og frivillige organisasjoner kan og vil bidra med.

For å styrke arbeidet med å gi alle barn muligheter til å delta i ulike samfunnsaktiviteter, uavhengig av foreldrenes økonomiske forhold, foreslås bevilgningen mot barnefattigdom økt. Vi understreker imidlertid at det viktigste tiltaket mot barnefattigdom er å sikre at mor og far har jobb og inntekt, og at det derfor er viktig med en aktiv innsats for å styrke arbeidslinja.

Kulturløftet

Kulturløftet den rødgrønne regjeringen gjennomførte fra 2005 til 2014 løftet kulturen, ga den den plassen den fortjener i politikken og ikke minst på statsbudsjettet. I løpet av disse årene mer en doblet vi bevilgningene til kultur. Det var nødvendig for å styrke alle delene av kultursektoren, bygge både det profesjonelle, det frivillige, og gjøre kulturtilbud tilgjengelig for alle, uavhengig av bosted og bakgrunn. Viktige løft ble tatt på område etter område, kulturløftet ga grunnlag for selvtilit og tro på framtida for aktørene i kulturlivet. Mange så fram til en fortsatt utvikling i tråd med Kulturløftet 3 og Enger-utvalgets utredning og bidrag.

Regjeringens skrinlegging av Kulturløftet og målet om én pst. av statsbudsjettet til kultur gir mindre forutsigbarhet og dårligere rammevilkår for kultursektoren. Ambisjonene er erstattet av tro på sponsing og privatisert styring av tilbud. Dessverre

ser vi at kulturbudsjettets andel av statsbudsjettet er synkende, og med forslaget for 2016 er vi tilbake på 2009-nivå.

Regjeringens fjerning av den kulturelle spaserstokken og manglende interesse for å følge opp bevilgningen som er overført til fylkeskommunene, illustrerer utviklingen godt. Både den kulturelle grunnmuren, kulturlivet ute i kommunene, og statlige satsinger må styrkes skal vi fortsatt ha et levende kulturliv i hele landet. Arbeiderpartiets satsing på kultur gir rom for en styrking av hele kultursektoren. Vi satser på kulturmidlene til kommunene, og slik sett mer tilgjengelig kultur for alle, vårt løft gir rom for styrking av bibliotekene som levende møteplasser i lokalsamfunnet, museene, scenekunsten, musikken og litteraturen, og kulturvern. Vi satser på styrket kunstnerøkonomi, da levekårene for mange kunstnere er for dårlige. Kunstnerne fortjener økte muligheter til å kunne være og utvikle seg som kunstnere.

Frivillighet

Frivilligheten gir uvurderlige bidrag til mangfold, kultur, politikk og demokratiske holdninger. Som kanal for engasjement, innflytelse og samfunnsdeltakelse, bidrar frivilligheten og organisasjonene til gode oppvekstvilkår, fellesskap og livskvalitet. Frivilligheten trenger gode økonomiske rammer, lokaler/arealer og frihet til å dyrke sin egenart. Frivillig innsats utgjør nærmere 140 000 årsverk og en verdi på nesten 77 mrd. kroner.

Frivillighetens ønske om mer frie midler imøtekommes i dag best gjennom en styrking av momskompensasjonsordningen. Økt tilrettelegging for særlig ungdomsorganisasjonene og frivillighets-sentralene vil kunne utløse mye frivillig engasjement i alle aldersgrupper. Den forskjellen frivillige utgjør i den akutte flyktningsituasjon er uvurderlig og må stimuleres.

Medier og film

Mediepolitikken har stor betydning for å sikre yttringsfrihet, mangfold, norsk språk og kultur. Vi styrker mediestøtten først og fremst for å støtte opp om et reelt mangfold av nyhets- og aktualitetsmedier av høy kvalitet, og uavhengig journalistikk på alle plattformer, og dessuten for å bidra til forskning og innovasjon på området. Tradisjonelle medier står i en voldsom omstillingsutfordring. Det er en ambisjon at støtten skal bidra til at flest mulig lykkes i overgangen til nye plattformer og finansieringsmodeller.

NRK er en av våre viktigste kulturinstitusjoner og et svært viktig mediepolitisk virkemiddel. NRK har videreført sin sterke posisjon som allmennkringkaster, og i 2014 brukte 87 pst. av befolkningen minst ett av deres tilbud daglig. Etter flere år med sterke effektiviseringstiltak og en stadig mer utfordrende konkurransesituasjon, foreslår vi å øke kringkastingsavgiften med 70 kroner som er 45 kroner mer enn regjeringens forslag. Dette tilsvarer NRKs forslag.

En offensiv og ambisiøs filmpolitikk skal utmeisles med grunnlag i en ny stortingsmelding. Vårt arbeid med å tilrettelegge for en incentivordning gjenspeiles i budsjettet, sammen med en styrking av særlig filmfondet.

Idrett

Idretten er vårt største frivillige fellesskap. Med sine drøyt 1,8 millioner medlemmer, tilbyr den aktiviteter og sosialt fellesskap til folk i alle aldre og over hele landet. Idrettens organisasjoner bidrar også med organisasjonskunnskap og leverer et prisverdig holdningsskapende arbeid. Idrett er folkehelse, og gjennom å skape engasjement og begeistring bidrar den til å gi økt livskvalitet, trivsel og gode oppvekstvilkår for barn og unge.

Regjeringen har ikke fulgt opp med økt anleggs-satsing, slik man kunne få inntrykk av at var alternativet til en norsk OL-søknad. Det trengs et «idrettsløft» til anlegg for å møte etterslepet, og – som for 2015 – vil vi følge opp med en flerårig økonomisk plan i 2016.

Momskompensasjonsordningen må endres fra å være rammestyrte til regelstyrt, og dermed sikre full refusjon for godkjente prosjekter. Slik vil idrettslag og kommuner få likere vilkår når godkjente anlegg skal bygges. Det vil gi forutsigbarhet og bedre arbeidsvilkår for lokale lag og foreninger landet over.

Likestilling

Arbeiderpartiets likestillingspolitikk har gjennom årtier sørget for at Norge troner i toppen av statistikken over verdens mest likestilte land. Mødre og fedre har gjennom velferdsordninger fått muligheten til å kombinere omsorgsoppgaver med jobb. Barnehageutbygging, økt foreldrepermisjon og egen fedrekvote har underbygget dette. Vi har fortsatt store utfordringer og langt igjen før vi er i mål. Likestillingskampen kan aldri hvile. Vi vil videre. Fortsatt har vi et av verdens mest kjønnsdelte utdannings- og arbeidsmarkeder, kvinner

diskrimineres i arbeidslivet ved graviditet, mange menn opplever at de ikke får ta pappaperm, vold i nære relasjoner er et stort likestillingsproblem.

Regjeringen har dessverre satt likestillingspolitikken i revers, gjennom kutt i de ordninger som bidrar til likestilling, og har med sin nye stortingsmelding om likestilling tydeliggjort at man overhodet ikke har planer om å ta nye skritt for et mer likestilt samfunn.

Som en del av vår likestillingspolitikk, vil vi gi fedrene tilbake 14 ukers foreldrepermisjon. Videre må de sturkturene som arbeider aktivt med antidiskriminering og økt likestilling ute der folk bor, bl.a. likestillingsombudet-, nemnda og Likestillingssentrene styrkes økonomisk for å kunne gjøre mer i kampen for økt likestilling. Arbeiderpartiet styrker også sastingen på LHBT-feltet.

Familie og kultur	Diff. til regjeringen, mill.kr
Frivillighetssentralene	20
Momskompensasjon idrettsanlegg	55
Idrettsanlegg etterslep	200
Momskompensasjon frivillige organisasjoner	100
Foreldrepenge ved fødsel, fedrekvote 14 uker	0
Arkiv Tynset	10
Barnefattigdom i storbyer	5
Allmenne kulturformål	60
Kunstnerformål	15
Musikkformål	2
Scenekunstformål	17
Språk, litteratur og bibliotek	33
Museums- og andre kulturvernformål	55
Medie- og filmformål	12
Mediestøtte	32,5
Grunntilskudd/tilskudd barne- og ungdomsorganisasjoner	12
Oppfølging av likestillingsmeldingen	21
SUM	649,5

Helse

God helse handler om muligheten for hver enkelt av oss til å leve gode liv – sammen med dem vi er glade i. Arbeiderpartiets mål er et samfunn som fremmer god fysisk og psykisk helse for alle. Vi vil satse mer på forebygging og tidlig innsats. Vi vil satse på barn og unge, på psykisk helse, og på å bekjempe sosial ulikhet i helse. Fordi vi vil gi alle unger en god start i livet.

Det viktigste vi gjør for helsa til folk, er det vi gjør før folk blir syke. Det som skjer utenfor sykehus og legekontorer - i familien, i barnehagen, på skolen, på arbeidsplassen - der vi bor og lever våre liv.

Bli du alvorlig syk, skal du være trygg på at du får den beste behandlingen ved norske sykehus. Og du skal få behandling raskt. Vi vil investere i raskere behandling, nye sykehusbygg, forskning og mer moderne utstyr. Norske sykehus skal skåre enda bedre på nasjonale målinger av kvalitet, tilfredshet og pasientsikkerhet, og ligge i front når det gjelder å ta i bruk nye løsninger, nye behandlinger og ny teknologi, i hele behandlingkjeden. Arbeiderpartiet har store ambisjoner for norsk helsetjeneste.

Det skal være godt å bli gammel i Norge. Eldre skal få leve de livene de selv ønsker, i trygghet om at fellesskapet gradvis stiller opp med mer hjelp når behovet oppstår. Arbeiderpartiet vil snakke mer om eldre helse – fordi framtidens eldrepolitikk må handle om hva som skal til, og hvordan vi kan legge til rette for at den enkelte kan ta i bruk de ressursene de har på ulike stadier i alderdommen.

Arbeiderpartiet er skuffet over at regjeringen på tross av rekordhøy oljepengebruk, i sitt forslag til Statsbudsjett for 2016 ikke har funnet rom for helt nødvendige investeringer i helse. Regjeringen leverer hverken i satsingen på forebygging og folkehelse eller i bevilgningen til sykehusene. Arbeiderpartiet mener det er behov for en langt tydeligere satsing på helse i budsjettet og vil i vårt alternative statsbudsjett foreslå følgende satsinger:

Forebygging og folkehelse – for å gi alle barn en god start i livet

Øremerkede midler til skolehelsetjenesten

Forebygging blant barn og unge er en av de viktigste helseinvesteringer vi som samfunn kan gjøre. Skolehelsetjenesten og helsestasjonene er viktige lavterskeltilbud som treffer barn og unge

på deres egen arena og bidrar til at de får rask hjelp når noe er vanskelig. Arbeiderpartiet vil satse videre på helsestasjoner og skolehelsetjenesten. Tidligere erfaringer har vist at det ikke er nok å øke midlene til kommunene om vi skal lykkes med en helt nødvendig opprustning av skolehelsetjenesten. Arbeiderpartiet vil derfor øremerke midler til opptrapping av helsestasjonstilbudet og skolehelsetjenesten.

Fysisk aktivitet i flere skoler

Fysisk aktivitet er en kilde til helse og livskvalitet. Å legge til rette for mer fysisk aktivitet er en investering i barns helse og et viktig grunnlag for en sunn livsstil senere i livet. Arbeiderpartiet vil stimulere til økt samarbeid og samspill mellom frivillig sektor og skolene, for å starte innføringen av en time daglig fysisk aktivitet ved flere skoler.

Gjeninnføre skolefrukten

Å sørge for at både voksne og barn spiser mer frukt og grønt er noe av det mest målrettede vi kan gjøre for norsk folkehelse. Inntak av frukt og grønt har direkte påvirkning på folks helse og har en utjevneffekt på sosiale forskjeller. Arbeiderpartiet vil gjeninnføre ordningen med frukt og grønt i ungdomsskolen.

Lavterskel hjelpetilbud for barn og unges psykiske helse

Arbeiderpartiet vil ha et løft for psykisk helse som handler om forebygging og tidlig innsats, og vil

derfor styrke det psykiske helsetilbudet i kommunene, med særlig vekt på barn og unge. Vi vil også at alle kommuner skal ha et godt kommunisert lavterskel hjelpetilbud for familier.

Et styrket sykehusbudsjett - for mer aktivitet i sykehusene

Målt mot rekordhøy oljepengebruk, behovene i sektoren og regjeringens egne lovnader, har regjeringen foreslått et svakt sykehusbudsjett for 2016. Avstanden til regjeringens eget løfte om 12 mrd. til sykehusene er med dette budsjettforslaget blitt enda større.

I motsetning til regjeringen har Arbeiderpartiet levert på våre lovnader til sykehusene. For 2016 foreslår vi på nytt å styrke sykehusbudsjettet ut over regjeringens forslag. Innenfor denne økningen vil vi prioritere følgende tiltak;

- Kvalitetspakke til sykehusene, for økte investeringer i utstyr, IKT og nye behandlingsmetoder
- Fortgang i arbeidet med flere kveldsåpne poliklinikker, og oppstart av pilotprosjekter for ventetidsreduksjon
- Styrke kompetansetiltakene for ansatte i sykehusene
- Opprette flere turnuslege-plasser
- Økt forskning på persontilpasset medisin
- Økt forskning på årsaker til demens
- Økt bevilgning til arbeidet med pasientsikkerhetsprogrammene
- Etablering av et behandlingsbasert forskningsprosjekt for MS ved Haukeland
- Videreføre lovet omstillingspakke for helsefaglig aktivitet på Rjukan
- Øke antallet medisinske undersøkelser i Barnehusene
- Styrket samarbeid mellom Studenthelsetjenesten og sykehusene om psykisk helse-tilbud til studenter
- Styrket psykologtjeneste i kriminalomsorgen, særlig rettet mot kvinner i fengsel

Arbeiderpartiet er imot regjeringens åpning for flere kommersielle aktører gjennom prestisjereformen «Fritt behandlingsvalg», og foreslår å omdisponere midler regjeringen har foreslått til dette til økt pasientbehandling i de offentlige sykehusene og aktører disse har avtaler med.

En bedre hverdag for flere eldre

Framtidas eldre blir flere, de lever lengre og de har behov for andre tjenester og tilbud enn dagens

eldre. Vi vet at behovene blir større og mer sammensatt. Det samme blir ressursene de eldre besitter. Arbeiderpartiet mener framtidens helse- og omsorgstilbud må handle om hva som skal til og hvordan vi kan legge til rette for at den enkelte kan ta i bruk de ressursene de har på ulike stadier i alderdommen.

Arbeiderpartiet vil fortsette å styrke arbeidet med eldre helse i kommunene. Vi må sikre at alle eldre i Norge får tilpassede tilbud av god kvalitet. En solid og forutsigbar kommuneøkonomi er nødvendig for å opprettholde gode og trygge kommunale helse- og omsorgstjenester og få til effektiv forebygging. Vi øker derfor inntektene til kommunene i vårt alternative statsbudsjett, for å styrke kommunenes handlingsrom for å levere tjenester til eldre. For 2016 vil vi innenfor og i tillegg til dette satse særlig på følgende:

Ansatte med rett kompetanse og nok tid

Tilstrekkelig mange og kompetente ansatte er en forutsetning for gode helsetjenester. Arbeiderpartiet vil gjennom et godt kommuneoppgjør sette kommunene i stand til å øke antallet årsverk i helse- og omsorgssektoren i takt med behovet fram mot 2020, ha helse- og omsorgstjenester basert på faste ansettelser og hele stillinger, og videreføre og forsterke arbeidet vi satte i gang i Kompetanseløft 2015 fram mot 2020.

Utvikle og ta i bruk velferdsteknologi

Arbeiderpartiet foreslår en ny tilskuddsordning for å få fart på utvikling og implementering av velferdsteknologi som gir økt trygghet og mestring for de eldre. Velferdsteknologi bidrar til å oppfylle ønsket de aller fleste har om å bo hjemme – og den gjør hverdagen enklere på sykehjem. Vi styrker også eksisterende ordninger.

Bygge ut en god demensomsorg

Arbeiderpartiet foreslår en forpliktende opptrappingsplan for demensomsorg og har som mål å lovfeste plikt for kommunene til å tilby et dagaktivitetstilbud for hjemmeboende personer med demens. Vi vil også sørge for økt kompetanse om demenslidelser, årsak og oppfølging.

Satse mer på livsglede og en aktiv alderdom.

Arbeiderpartiet øker støtten til "Den kulturelle spaserstokken", satser mer på fysisk aktivitet blant eldre og løfter generasjonsperspektivet i frivillighetsarbeidet.

Helse	Diff. til regjeringen, mill.kr
Velferdsteknologi: Innovative anskaffelser	150
Velferdsteknologi: Utvikling og implementering	3
Velferdsteknologi: IKT-kompetanse etc i kommunene	3
Kviltettpakke sykehus	250
Kveldsåpne poliklinikker og ventetidsreduksjon	50
Kompetansetiltak i sykehusene	15
Flere turnuslege-plasser	40
Stamcellebeh. MS Haukeland	20
Bedre kreftbehandling	10
Omstillingspakke Rjukan	30
Medisinske undersøkelser Barnehusene	2
Samarbeid Studenthelsetjenesten og sykehusene om psykisk helse	5
Psykologtjeneste kriminalomsorg, kvinner i fengsel	5
Pasientsikkerhetsprogrammene	3
Forskning persontilpasset medisin	16,5
Kvalitetspiloting i kommunene	78
Dagaktivitetstilbud demente	78,5
Posedeodoranter og poseovertrekk for stomi	8,5
Årsaksforskning demens	10
Trimtralle/bestemor til låns	4,6
SUM	782,1

Justis og beredskap

Arbeiderpartiet vil forebygge og bekjempe kriminalitet. Forbrytelser skal oppklares raskt og lovbrutere straffes og rehabiliteres. Ofre for alvorlig kriminalitet og deres pårørende skal tas vare på. Tryggheten i samfunnet er et offentlig ansvar. Kriminalpolitikken må forebygge bedre, oppklare mer, reagere raskere og rehabiliterer mer effektivt.

Arbeiderpartiet vil føre en kriminalpolitikk som er tøff mot gjengangere og organiserte kriminelle, og som har gode og effektive rehabiliteringstilbud. Rask straffereaksjon mot lovbrutere er svært

viktig. Beredskapsevnen ved større kriser og katastrofer skal opp og responstiden skal ned.

Styrket beredskap

Arbeiderpartiet er kritiske til at flere viktige tiltak foreslått av Gjørø-kommisjonen ikke ser ut til å bli fulgt opp av regjeringen. Det ser ikke ut til å komme en avklaring på når vi kan forvente et beredskaps-senter for politiet, eller hvor det skal ligge. Regjeringen følger heller ikke opp forslaget om en nasjonal skalerbar operasjonssentral. Arbeiderpartiet mener det er på høy tid å sette av midler til prosjektering av en slik operasjonssentral.

Styrking av barns rettssikkerhet

Arbeiderpartiet vil styrke barns rettssikkerhet og vil derfor styrke domstolenes arbeid med barnesaker. Vi vil legge til rette for økt kompetanse i saker som involverer barn i domstolene og i politiet.

Barnehusene må gis tilstrekkelig med ressurser for å møte saksmengden – slik at barn slipper å vente på avhør og for å sørge for at barna får den oppfølgingen de trenger i forbindelse med avhøret, blant annet medisinsk undersøkelse. Stortinget vedtok i 2015 nye regler for avhør av barn og mennesker med utviklingshemninger som er utsatt for vold og overgrep. Disse reglene er et viktig neste steg i arbeidet med å styrke rettssikkerheten til brukerne av barnehusene. Blant annet skal flere gis adgang til å benytte barnehusene, og det legges opp til at det kan tas flere avhør i hver enkelt sak. Regelendringene vil gi økt saksmengde og behov for økte ressurser både ved barnehusene og i politiet. Arbeiderpartiet mener at alle barn under 18 år utsatt for vold eller overgrep skal kunne benytte seg av barnehusene. Dette forslaget ble nedstemt i Stortinget. Vi vil fortsette å jobbe for at alle barn opp til 18 år utsatt for denne typen lovbrudd skal kunne få den hjelpen de har behov for ved barnehusene.

I tillegg til å styrke de eksisterende barnehusene, mener Arbeiderpartiet det er behov for et nytt barnehus i det nye Politidistrikt Øst. Dette vil øke den samlede kapasiteten og bedre tilgjengeligheten for barn og utviklingshemmede bosatt i dette distriktet.

Arbeiderpartiet ønsker å øremerke bevilgningen til barnehusene og vil øke bevilgningen til medisinske undersøkelser.

Arbeiderpartiet ønsker å styrke KRIPOS' arbeid mot overgrep mot barn på nett og å styrke forskningen på feltet.

Radikalisering

Den første nasjonale Handlingsplanen mot radikalisering og voldelig ekstremisme ble lagt fram i 2010 av Stoltenberg II-regjeringen. Denne er nå fulgt opp med en ny handlingsplan i 2014. Det er viktig å ha et helhetlig og bredt arbeid mot radikalisering og voldelig ekstremisme, og Arbeiderpartiet stiller seg bak intensjonene i handlingsplanen.

Hver enkelt kommune kan ikke overlates til seg

selv i arbeidet mot radikalisering og voldelig ekstremisme. Arbeidet mot radikalisering må gis nasjonal støtte, samtidig som det har lokal forankring. SLT-rådene, som er samarbeidsorganet mellom politi og kommune, og som i dag jobber med samordning av tiltak for å forebygge ungdomskriminalitet og rus, er et viktig kontaktpunkt. Disse bør få utvidet mandat og økte midler for å jobbe konkret og forebyggende overfor unge i, eller på vei inn i, radikaliserte miljøer.

Arbeiderpartiet ønsker å støtte opp om organisasjoner som jobber med å forebygge radikalisering og ekstremisme. Arbeiderpartiet vil styrke organisasjonen JustUnity slik at de kan fortsette sitt arbeid mot radikalisering.

Straff som virker og flere soningsplasser i Norge

Arbeiderpartiet vil styrke innholdet i soningen for å hindre tilbakefall til ny kriminalitet. Vi vil bygge fengselsplasser i Norge, gjennom midler til oppstart av nytt Agderfengsel, opprettholdelse av Kleivgrend, samt flere plasser i Vik, Halden og Skien. Vi vil også utrede hvordan kvinner kan sikres bedre soningsforhold og øke bruken av alternative soningsformer. Bruk av alternative soningsformer legger til rette for god tilbakeføring.

Leie av fengselsplasser i Norgerhaven fengsel i Nederland vil koste 270 millioner kr i 2016 (2014-tall/Euro). I tillegg kommer blant annet utgifter til logistikk mellom fengsler i Norge før uttransportering og intern saksbehandling av vedtak og klager. Dette er midler Arbeiderpartiet mener burde vært benyttet til å bygge flere fengselsplasser i Norge, til alternative soningsplasser og mer innhold.

Et bedre tilbud til barn av innsatte

Arbeiderpartiet ønsker å gi barn av innsatte et bedre tilbud. God oppfølging av disse barna er viktig både av hensyn til barnas hverdag, og for å utjevne sosiale ulikheter i helse, levekår og sosial ulikhet på lengre sikt. Arbeiderpartiet vil forebygge at barna faller utenfor samfunnet når de blir ungdommer og voksne. Arbeiderpartiet vil derfor øke antall stillinger, slik at barnekontakter får tid til denne oppgaven i alle fengsler.

Kvinner i fengsel

Arbeiderpartiet mener det er behov for å styrke innholdet i soningen til kvinner i fengsel. Det finnes få kvinnefengsler, og i fengsler med menn og

kvinner viser det seg at kvinner ofte har et dårligere innholdsmessig tilbud enn mennene.

En levekårsundersøkelse blant innsatte i norske fengsler viste at mange kvinnelige innsatte har vært utsatt for vold og overgrep.

Arbeiderpartiet ønsker å styrke mulighetene for at innsatte kvinner skal få økt tilgang til psykiater/ psykologhjelp, yrkesrettede tiltak og flere egne soningsavdelinger, blant annet i Agder fengsel. Arbeiderpartiet vil også styrke Juridisk rådgivningskontor for kvinner (JURK) slik at de kan utvide sitt tilbud til kvinner i fengsel.

Kontoret For Voldsoffererstatning

Arbeiderpartiet mener det er viktig å styrke offeromsorgen og registrerer at forslaget til kutt fra regjeringen står i sterk kontrast til uttalte mål i arbeidet med både vold i nære relasjoner og for

å styrke offeromsorgen fra både Fremskrittspartiet og Høyre. Arbeiderpartiet er uenig i det foreslåtte kuttet til Kontoret For Voldsoffererstatning (KFV). Arbeiderpartiet ønsker å fortsette satsingen på rettsikkerheten for voldsofre og få større effektivitet i saksbehandlingen.

Senter mot arbeidslivskriminalitet

Arbeiderpartiet mener det er viktig at flere aktører jobber sammen for å lykkes i kampen mot arbeidslivskriminalitet. Vi vil derfor opprette flere sentre mot arbeidslivskriminalitet.

Storskog grensestasjon

Situasjonen ved Storskog grensestasjon er utfordrende og i stadig endring. Arbeiderpartiet mener derfor det er behov for en økt bevilgning til politiet for å styrke arbeidet ved grensestasjonen. Arbeiderpartiet mener regjeringens ekstrabevilgning ikke er tilstrekkelig.

Justis og beredskap	Diff. til regjeringen, mill.kr
Byggeprosjekt Storskog	52,4
Stønad beboere i asylmottak	140
Vertskommunetilskudd	10
Bhg plass alle barn i mottak	75
Styrke barnesaker i domstolene	7,5
Flere fengselsplasser	140
40 alternative soningsplasser	10
Ivaretagelse barn og innsatte	35
Kvinner i fengsel	5
Tilbakeføringsarbeid i regi av frivilligheten	5
Politi, transport av varetektsfanger	10
Kriminalomsorg	20
Nasjonal skalerbar operasjonssentral	10
Barnehus, herunder nytt barnehus PD Øst	42
Voldsoffererstatningskontoret	10
SLT Samordning lokale rus- og kriminalitetsforebyggende tiltak	10
Bekjempe seksuelle overgrep barn, KRIPOS	5
Tinghus Drammen	12,8
NTNU, Gjøvik: Forskning overgrep barn på nett	2
Midler til avhørere, etterforskere mm, overgrep mot barn	60
Retts hjelpstiltakene	2
ROSA	1
Politiet, to nye sentre mot arbeidslivskriminalitet	6
Sikkerhetstiltak Oslo Tingrett	7,5
SUM	678,2

Kirke, utdanning og forskning

Det viktigste bidraget til landets nasjonalformue er vår felles arbeidsinnsats. Skolegangen og utdanningen vi gir barn og unge i dag, er avgjørende for hvor godt vi klarer å bruke folks arbeidsinnsats og hvor godt vi lykkes med verdiskaping og samfunnsutvikling. Det er også kompetansen norske arbeidstakere besitter som avgjør hvor gode vi vil være til å bruke forskning og kunnskap til å skape nye arbeidsplasser, ny næring og bygge landet.

En god skole for alle

Arbeiderpartiet vil ha en sterk offentlig fellesskole der alle elever opplever læring, trivsel og mestring, og får et godt grunnlag for videre utdanning, arbeid og gode liv. Vi slår ring om fellesskolen, der elever med ulik sosial, religiøs og kulturell bakgrunn møtes for å lære sammen. Kvalitetsutvikling og utprøving av nyskapende ideer i skolen skal ikke overlates til privatskoler. Ressursene bør nyttes til å utvikle en enda bedre skole for alle elever. Derfor foreslår Arbeiderpartiet å bevilge penger til flere forsøk i den offentlige fellesskolen.

Mye er bra i norsk skole, men det er også store, uløste utfordringer som det haster å løse. Den største utfordringen er at én av fire elever faller ut av skolen før de har fullført videregående opplæring. En avbrutt skolegang gir den enkelte elev svekkede forutsetninger i arbeidslivet og har negativ påvirkning på helse og andre livsutsikter. For samfunnet er frafall kostbar sløsing med både muligheter og ressurser.

Tidlig innsats er avgjørende for å få ned det høye frafallet i norsk skole. Elever som ikke lærer å lese, skrive eller regne godt nok i de første skoleårene, er de samme som faller fra senere. Arbeiderpartiet vil derfor ha en lese-, skrive- og regnearanti der alle elever sikres den hjelpen de trenger for at de skal mestre disse ferdighetene før de går ut av 2. klasse. Å gjennomføre en slik garanti krever at skolene har tilstrekkelige ressurser og nok lærere til raskt å sette inn oppfølging tilpasset den enkelte elev. Arbeiderpartiet følger opp vårt løfte om en milliard til dette arbeidet i denne stortingsperioden.

Lærerne er skolens viktigste ressurs. Skal vi få enda flere elever til å lykkes i skolen, må vi lytte til de som kjenner skolen aller best. Arbeiderpartiet vil gi lærerne tid og tillit til å bruke sin kunnskap og kompetanse til å gi hver enkelt elev den nødvendige oppfølgingen. Arbeiderpartiet støtter opp-

trappingen av etter- og videreutdanningstilbudet for lærere som hele Stortinget er samlet om. I tillegg vil vi ha flere lærere i skolen, og foreslår derfor å styrke kommunenes økonomi.

Alle elever skal oppleve trygghet og trivsel i skolen. Elevundersøkelsen viser imidlertid at 20.000 elever opplever mobbing hver uke. Det kan få alvorlige konsekvenser på både kort og lang sikt. I vår la Djupedalutvalget, nedsatt av den rød-grønne regjeringen, fram 100 forslag for et bedre psykososialt miljø i norsk skole. Arbeidet med å innføre forslagene må komme i gang. Arbeiderpartiet foreslår å styrke sosialrådgivningstjenesten i skolen og starte forsøk med flere miljøarbeidere på skoler med størst læringsmiljøutfordringer. Alle skoler må være forberedt på raskt å kunne håndtere alvorlige mobbesaker, derfor vil vi ha beredskapsteam mot mobbing for alle kommuner og sikre en skolebasert kompetanseutvikling for lærerne innen forebyggende arbeid mot mobbing. Kombinert med prøveprosjekter med skole-hjem-samarbeid for bedre læringsmiljø vil dette hjelpe de elevene som trenger det aller mest, og bidra til å sikre elevene trygge lærings- og utviklingsmiljøer.

Skolehelsetjenesten gir trygghet for elevene når de opplever helseproblemer og bekymringer. I dag møter alt for mange elever en stengt dør når de trenger hjelp. Tre av ti helsesøstre har ikke tid nok til å utføre lovpålagte oppgaver. Arbeiderpartiet vil øremerke bevilgningene til skolehelsetjenesten, for å sikre norske elever et bedre tilbud.

Yrkesfag

Norge har behov for at flere velger og gjennomfører yrkesfaglig utdanning. I dag faller så mye som én av tre yrkesfagelever ut før de har gjennomført opplæringen. Det er en utfordring som må løses ved å styrke de yrkesfaglige programmene, men like viktig er det å satse på tidlig innsats i barneskolen og å sørge for at det er et attraktivt og seriøst arbeidsliv som venter etter fullført utdanning. Se tiltakene beskrevet under kapittel «De som bygger landet»

Kunnskap for framtidens arbeidsplasser og næringer

En sterk universitets- og høyskolesektor legger grunnlaget for framtidig velferd, vekst og verdiskaping. Kvaliteten i forskning og høyere utdanning er avgjørende for hvor godt Norge vil lykkes i omstillingen med å utvikle og ta i bruk ny kunnskap, skape nye næringer og utvikle offentlig og

FOTO: ØVIND HAUG

privat sektor. Kunnskap må være drivkraften i all samfunnsutvikling, og det er avgjørende at satsingen på norsk forskning og høyere utdanning ikke blir for snever, men får gode rammevilkår som kan ta hele samfunnet inn i framtiden og sikre at vi får det beste ut av hele befolkningens evner og talent. Arbeiderpartiet er bekymret for en ensidig satsing på de spisse fagmiljøene, og mener det også er nødvendig å sikre gode rammevilkår og ressurser til fagmiljøene som skal utdanne velferdsstatens profesjoner.

Det har aldri vært høyere søknadstall til høyere utdanning enn i år. Samtidig opplever Norge sin høyeste arbeidsledighet på over tjue år, og situasjonen er spesielt vanskelig for unge arbeidstakere. Flere studieplasser gir muligheter både for den enkelte og for samfunnet til å komme styrket ut av situasjonen, og er en investering i framtidens næringer, teknologiutvikling og velferdsstatens profesjoner. Arbeiderpartiet vil ha 3000 nye studieplasser i 2016, med vekt på lærerutdanning, helse- og sosialfag, realfag, teknologi og IKT. For å redusere frafallet og legge til rette for god studentoppfølging, vil Arbeiderpartiet starte pilotprosjekter med mentorordning i høyere utdanning i studieåret 2016, der faglig ansatte får et særskilt ansvar for å følge opp studentene gjennom utdanningen.

For å sikre en solid og omstillingsdyktig universitets- og høyskolesektor, og for å tiltrekke oss dyktige studenter og forskere i årene framover, mener Arbeiderpartiet det er helt sentralt med en god infrastruktur og en tilrettelagt bygningsmasse. Derfor vil vi prioritere midler til en satsing på nye kunnskapsbygg og be regjeringen legge fram en plan for det totale investeringsbehovet i sektoren. Se mer under «vekst i hele landet».

Studentvelferd

Utdanning av kompetente og kunnskapsrike kandidater handler både om kvalitet i utdanningen og rammevilkårene for å være student. Mange studenter er avhengige av hjelp hjemmefra eller ekstrajobb samtidig med studiene, og studiestøtten har i flere år sakkert akterut sammenlignet med lønnsutviklingen. Lik rett til utdanning er en av grunnpilarene i det norske utdanningssystemet. Skal vi ivareta dette prinsippet, kan det ikke være familiens økonomi som avgjør hvem som får mulighet til å studere. Arbeiderpartiet foreslår derfor å innføre 11. måneders studiestøtte og bygge 3000 studentboliger i 2016, totalt 800 flere enn regjeringens forlag. Vi etterlyser også en plan for opptrapping av studiestøtten, slik Stortinget har bedt regjeringen legge fram.

Det er over flere år dokumentert at en av fem studenter opplever alvorlige psykiske helseproblemer i studietiden. Det gjør studenter mer utsatt enn befolkningen for øvrig, og vi foreslår derfor 5 mill. kroner over KDs budsjett til å styrke arbeidet med studenters psykiske helse. Til sammen foreslår Arbeiderpartiet å bruke 15 millioner på arbeid knyttet til studenters psykiske helse, fordelt over budsjettområdene til kunnskap, helse- og omsorg og kommunal- og modernisering.

Kirke- og trossamfunn

Den Norske Kirke forvalter en stor del av vår felles kulturarv i form av kirker og andre verneverdige bygg. Dette er viktige historiske bygg av stor religiøs, kulturell og samfunnsmessig verdi, også for dem som ikke er en del av trossamfunnet. Vi er bekymret for at regjeringen avviker rentekompenasjonsordningen for kirkebygg, trass milliardetterslep på vedlikehold, og vi foreslår å videreføre denne i 2016. Vi foreslår også å styrke kirkens omstillingsarbeid med øremerkede midler til å opprette digitale medlemssystemer.

Kirke, utdanning og forskning	Diff. til regjeringen, mill.kr
Lese-skrive-regne garanti	104
Nye studentboliger, øke til 3000	15,2
3000 nye studieplasser	91
Hospiteringsordning yrkesfaglærere	10
Grunnutdanning yrkesfaglærere	20
Forsøk med flere arbeidslivsveiledere	1,5
Basiskompetanse i arbeidslivet	5
Psykisk helse hos studenter	5
Innsats mot mobbing	60
Tiltak i grunnopplæringen	35,5
Kutt i kortkurs folkehøyskoler	10
Stimuleringsstilskudd forsøk off skole	30
Studiesenter Kristiansund	5
Nye bygg og infrastruktur, UH-sektoren	100
Rentekompensasjon kirkebygg	0,5
IT-system kirken	3
Den sør-samiske skolen, Hattfjelldal	3,3
Krigsseilerne	1,5
Kompetanse/screening innvandrere	30
Rentekompensasjonsordning skoler/svømmeanlegg	25
Nytt forskningsprogram for profesjonsforskning	65
Økt studiegjennomføring - forsøk med mentorordning	10
Rekrutteringsstillinger Ph.d., velferdsstatens yrker, 62 stk.	25
SUM	655,5

Kommunal og forvaltning

Arbeiderpartiet vil prioritere en sterk og forutsigbar kommuneøkonomi for å sikre en bedre skole og eldreomsorg. Vi vil bruke handlingsrommet i norsk økonomi til å investere i framtiden. Kunnskap og muligheter for alle må gå foran store og usosiale skattekutt. En grunnleggende forutsetning for et samfunn der velferden kommer alle til gode, er en god kommuneøkonomi.

Høyre/Frp-regjeringens viktigste prioritering har vært skattekutt. De overlater de vanskelige valgene til lokale folkevalgte i en tid hvor kommunene står overfor store utfordringer. Utviklingen går i feil retning. Mens kommunene i gjennomsnitt hadde en vekst i de frie inntektene på 1,8 prosent i perioden 2006-2013, vil veksten med regjeringens opplegg for 2016 være på kun 1,3 prosent i perioden 2014-2016.

Kommunen skal løse mange oppgaver i årene som kommer. Sterk befolkningsvekst, flere eldre, byer som vokser, lokalsamfunn som trenger nye vekstimpulser, bosetting av flyktninger og klimaendringer er noen av de utfordringene samfunnet vårt må møte. Vi vil gi kommunene muligheter til å møte de forventningene som Stortinget og befolkningen har til dem på en rekke områder.

Heldigvis ser det ikke ut til at årets skattesvikt blir så betydelig som de første prognosene tilsa. Dette er bra for tjenestene i kommunene og innbyggerne. Regjeringen legger seg imidlertid på et ambisiøst skatteanslag for kommunene for 2016. Da må regjeringen være beredt til å stille opp med kompensasjon, dersom anslagene viser seg å være gale.

Regjeringen har lagt fram et stramt økonomisk opplegg for kommunesektoren for 2016. Det gjør at prioriteringene blir tøffere og kvaliteten på velferdstjenestene blir redusert. Regjeringens opplegg for kommuneøkonomien har allerede gått utover velferdstjenestene, og i flere kommuner kuttet det i eldreomsorg og lærerressurser – stikk i strid med hva Høyre og Frp lovet i valgkampen. Derfor prioriterer Arbeiderpartiet i alternativt statsbudsjett totalt 3 mrd. kroner mer til kommunesektoren.

Arbeiderpartiet vil ha en rettferdig kommuneøkonomi som sikrer et likeverdig tjenestetilbud over hele landet. Det er store forskjeller i kommunenes skatteinntekter, og det må fortsatt være en bety-

delig utjevning mellom kommunene. Lokalsamfunn med store utfordringer med rask tilflytting, rask fraflytting eller demografiske utfordringer må tas særlig hensyn til.

God kommuneøkonomi er en grunnleggende forutsetning for gode skoler. Det er kommunene som eier norske skoler og som kjenner sine skoler best. For å satse på skolen må vi sørge for at den enkelte kommune har handlingsrom til å kunne prioritere, styrke og utvikle sine skoler.

Arbeiderpartiet vil ha en sterk offentlig felles-skole som gir læring, trivsel og mestring i barn og unges hverdag, og som gir alle elever gode muligheter videre i livet. Skolen er blant våre viktigste arenaer for å skape et rettferdig samfunn. Fremdeles er det systematiske forskjeller i hvor mye elever lærer og alt for mange som faller ut av videregående opplæring. Vi vil ha en skole som gir alle elever de utfordringene, den hjelpen og den støtten de trenger for å lykkes med læring og utvikling.

Vi har foreslått fem viktige tiltak for å styrke skolen. Samtlige av disse satsingene avhenger av at kommunene har råd til å gjennomføre dem. En god skole er den beste investeringen vi kan gjøre i framtiden, for den enkelte elev og for framtidig velferd og verdiskaping. Derfor er disse fem tiltakene også gode argumenter for hvorfor vi må styrke kommunene:

1. En lese-, skrive- og regnegaranti
Vi vil sikre at alle elever får den hjelpen og tilretteleggingen som trengs for å kunne lese, skrive og regne før de går ut av 2. klasse.
2. Flere lærere
Læreren er den viktigste ressursen for elevenes læring. Gode lærere må ha tid til å bruke kunnskapen sin til å følge opp hver enkelt elev. Vi står bak Stortingets enstemmige satsing på etter- og videreutdanning, men det trengs også flere lærere i klasserommene.
3. En helhetlig skoledag
Vi vil ha en helhetlig skoledag der opplæring, skolefritidsordning, god leksehjelp, kulturaktiviteter og fysisk aktivitet gir elevene et godt heldagstilbud, bedre læring og mer trivsel.
4. Styrke skolehelsetjenesten
En god skolehelsetjeneste bidrar til trygghet

FOTO: ØVIND HAUG

og trivsel i skolehverdagen, det kan forebygge frafall og forebygge helseproblemer senere i livet. Derfor vil vi ha flere helsesøstre og et styrket skolehelsetilbud, slik at alle elever kan være trygge på å få den hjelpen og støtten de trenger.

5. Et løft for yrkesfagene

Vi vil gi yrkesfagene et helt nødvendig løft. I dag er det bare en av tre som begynner på yrkesfag som fullfører et fagbrev. Vi må utdanne flere fagarbeidere for å dekke det store behovet i framtiden. Vi vil blant annet øke lærlingtilskuddet, gi yrkesfaglærerne et løft, investere i bedre utstyr på skolene og sikre en mer praksisnær opplæring der elevene får prøve seg tidligere i arbeidslivet.

Barnehager er bra for barna, trygt for småbarnsforeldrene og viktig for nærings- og arbeidslivet. Dessuten bidrar barnehagene til likestilling mellom kvinner og menn, og gir solide bidrag til integreringen. I barnehagen legges grunnlaget for videre utdanning, slik at forskjeller kan utjevnes.

Arbeiderpartiet vil utvide retten til barnehageplass til å gjelde alle barn født før 31. desember. Vi vil finansiere dette ved å bruke regjeringens forslag

om 400 millioner kroner til såkalt fleksibelt opptak til to årlige barnehageopptak. I tillegg foreslår vi å bevilge nye 250 mill. utover regjeringens forslag.

Arbeiderpartiets mål er et samfunn som fremmer god helse for alle, forebygger sykdom, utjevner sosiale forskjeller og gir alle barn og unge en god start i livet.

Det viktigste helsearbeidet handler om det som gjøres før folk blir syke, i det samfunnet vi alle er en del av - der vi lever våre liv. Å investere i gode barnehager, skoler, helsestasjoner, skolehelsetjeneste, nærmiljø og eldrehelse er derfor investeringer i vår felles framtidige helse. Alt dette skjer i kommunen. En sterk kommuneøkonomi er avgjørende for trygge og gode helse- og omsorgstjenester i kommunen.

Arbeiderpartiet prioriterer midler til samiske tiltak i vårt alternative budsjett. Dette gjelder midler til lærebøker på samisk, midler til næringsutvikling og til kulturformål, opprettholdelse av sameskolen i Hattfjeldal og kommuner med tospråklig befolkning.

For øvrig vises det til de økte bevilgningene vi gjør til kommunesektoren knyttet til innvandring og integrering, omtalt i kapittel 6.

Kommunal og forvaltning	Diff. til regjeringen, mill.kr
Styrket kommuneøkonomi	2217,5
Barnehageplasser, rammetilskudd kommunene	250
300 nye fagskoleplasser	10
Økt lærlingetilskudd	125
Utstyrløft yrkesfag	100
Stipend yrkesfaglærere	9
Midler til regional utvikling	200
Den kulturelle spaserstokk	15,4
Frukt og grønt	100
1 time fysisk aktivitet i skolen	100
Lavterskeltilbud psykisk helse	100
Tilskudd til norskopplæring i mottak	100
Integreringstilskudd	259,2
Kommunale barnevernstiltak	200
Gratis kjernetid grodudalssatsing	22
Jobbsjansen	10
Kommunale utleieboliger	200
Bostøtte	200
Frivillighet	50
Gratis kjernetid 3-åringer fra 01.08	24
Utvide gratis kjernetid i SFO	30
Samiske lærebøker	10
Samiske næringsformål	3
SUM	4335,1
Økte lånerammer Husbanken	7000

Energi og miljø

Norge skal være et lavutslippssamfunn i 2050. Den viktige jobben handler nå om å styrke tiltakene og virkemidlene som kan ta oss mot lavutslippssamfunnet. Vi skal bidra til å nå en felles målsetning om 40 prosents utslippsreduksjon i hele EU-området inkludert Norge. Norge vil få et eget mål for hvor mye vi skal redusere utslippene i de sektorene som ligger utenfor EUs kvotesystem.

Arbeiderpartiet er opptatt av å finne treffsikre tiltak både globalt og lokalt. Mye må gjøres ute, men vi kan gjøre mer også i Norge. Arbeiderpartiet mener at klima ikke kan forstås som én sak, klima er en ramme rundt alle saker. Arbeiderpartiets alternative statsbudsjett inneholder derfor en stor satsing på miljø- og klimapolitikk, hvor vi bruker et bredt sett med virkemidler.

Vi vil styrke satsingen på fornybar energi, energi-effektivisering, klimateknologi og Enova. Arbeiderpartiet vil at det skal utvikles lav- og nullutslippsløsninger for alle norske industrigrener. Videre vil vi bidra til utviklingen av teknologi for offshore vind gjennom å støtte demonstrasjon av slik teknologi. Vi vil at norsk industri skal være konkurransedyktig i et lavutslippssamfunn, og vi vil bidra til videre vekst i denne sektoren. Enova er et sentralt virkemiddel for klimavennlig teknologi i industrien og arbeidet med å utvikle umoden fornybar energiteknologi. Enova har også tatt over arbeidsoppgavene til Transnova, og spiller en viktig rolle i ENØK-arbeidet. Arbeiderpartiet vil tydeliggjøre Enovas mandat slik at Enova også er et virkemiddel for målet om at alle nye biler skal være nullutslippsbiler og teknologinøytralitet for drivstoff, ved at Enova bidrar til å bygge ut energistasjoner for fylling av hydrogen og lading av elbiler. Arbeiderpartiet vil øke kapitalen i fondet for klimateknologi, fornybar energi og energiomstilling til 100 milliarder i 2017, og økningen tas over to statsbudsjett.

Skogen har økonomisk verdi for skogbruksnæringa, betydning som karbonlager, for klimatilpasning, som leveområder for arter og for folks friluftstiveter og rekreasjon. Skogens robusthet, variasjon og helse er avgjørende for å sikre økosystemtjenester som f.eks. klimaregulerings-funksjoner. Økt skogvern og et reelt løft for arbeidet med utarbeidelse av et økologisk grunnkart og en handlingsplan for det biologiske mangfoldet, vil være avgjørende for å nå målene Norge har sluttet seg til under Konvensjonen for biologisk mangfold.

Arbeiderpartiet vil sikre og tilrettelegge friluftsområder og kartlegge natur og naturmangfold. Vi vil også tilrettelegge bedre for friluftsliv i skolen og øke tilskuddet til frivillige organisasjoner.

Gjennom konvensjonen for biologisk mangfold er Norge forpliktet til å bevare det biologiske mangfoldet, sikre bærekraftig bruk av biologiske ressurser, i tillegg til å stanse tap av arter og naturtyper. Arbeiderpartiet mener at oppfølging av den varslede stortingsmeldingen om handlingsplan for naturmangfold, kartlegging og økt kunnskap av arter og natur er vesentlig for det videre arbeidet med å stanse tap av biologisk mangfold.

Den brede klima- og miljøatsingen er nærmere beskrevet i kapittel 5 «På vei mot lavutslippssamfunnet», kapittel 3 «Vekst i hele landet» og kapittel 4 «Helse i alt vi gjør».

Energi og miljø	Diff. til regjeringen, mill.kr
Enova	110
FME-sentrene	10
Prosjekt med flere el-ferjer	50
Statlig tilrettelegging, nytt skogvern	50
Klima- og skogsatsingen	300
Miljøovervåking, økologisk grunnkart	35
Båndlegging friluftsområder	25
Friluftsmål	55
Truede arter	5
SUM	640
Fondet for klima, fornybar energi og energiomlegging	10750

Næring

Arbeiderpartiet vil føre en aktiv næringspolitikk der vi legger til rette for verdiskaping og vekst i hele landet. I en situasjon med økende arbeidsledighet er dette ekstra viktig. Vi må støtte opp under omstilling i bedriftene og bidra til utvikling av ny teknologi, noe som er viktig for å gi norsk økonomi flere ben å stå på, samtidig som det vil være en del av løsningen knyttet til globale utslipps- og ressursutfordringer.

Arbeiderpartiet er opptatt av å styrke konkurransekraften til norsk næringsliv. Det aller viktigste i så måte er lav rente og lav kronekurs. Derfor er vi alvorlig bekymret over at regjeringen ved hver korsvei har løst sin manglende evne til å prioritere med å øke oljepengebruken. Arbeiderpartiet foreslår å redusere oljepengebruken med 4 mrd. kroner sammenlignet med regjeringens forslag.

Vi ser med bekymring på at regjeringen viderefører en næringsnøytral politikk der de fjerner virkemidler som virker, og der det kuttet i ulike næringspolitiske virkemidler. Regjeringen innfører mer geografisk nøytrale virkemidler, og landsdekkende ordninger blir prioritert foran ordninger som er rettet mot næringsutvikling i distriktene. Kuttene i regionale utviklingsmidler vil også ramme regional og lokal verdiskaping og arbeidsplasser rundt om i landet. Arbeiderpartiet vil prioritere de næring

der vi har store fortrinn, som blant annet sjømatnæringa, mineralnæringa, reiselivsnæringa mv. Vi vil prioritere kompetanseheving og teknologiutvikling for å styrke vår konkurransekraft.

God plante- og dyrehelse gir trygg mat til norske forbrukere, og dette er et konkurransefortrinn vi vil bygge videre på. Vi mener Mattilsynet må styrkes, for å ruste dem for den viktige rollen de har knyttet til blant annet trygg mat og god dyrevelferd. Vi mener det også må bevilges mer til kampen mot antibiotikaresistente bakterier, og vil gi økt kompensasjon til bønder som gjør en innsats og slakter grisebesetningen ved utbrudd av MRSA-bakterier.

Arbeiderpartiet mener det fortsatt skal være skattefritt å selge gårdsbruk innen familien og går imot regjeringens forslag om å innføre 25 pst. skatt. Forslaget vil ramme det norske familielandbruket, som er bærebjelken i norsk landbruk, og gjøre generasjonsskifter langt dyrere enn i dag. En slik skatteskjerpelse vil ramme de familiene som i dag driver et aktivt jordbruk hardt, og er ikke forenelig med målsettingen om å øke norsk matproduksjon og sikre rekruttering i landbruket.

Vi legger også fram en satsing innen bioøkonomi som er nærmere beskrevet i kapittel 3 «Vekst i hele landet».

Næring	Diff. til regjeringen, mill.kr
Akseleratorprogram	90
Mechatronic Innovation Lab	10
TransferIT program for teknologioverføring	35
Bioøkonomisatsning i Innovasjon Norge	22,5
Bioøkonomisenter innlandet	10
Erstatning til svinebønder	10
Støtte til organisasjoner i landbruket	6
Infrastruktur skog	8
Selfangst	10
Landbruksforskning	8,5
Bestandsforskning fisk	30
Trebasert innovasjonsprogram	20
Reiselivssatsing	20
Miljøteknologiordningen	116
Klyngeprogram	15
Føringstilskudd, fersk fisk til mottak/Fiskesprell	12
Nettolønn - heve taket for NOR offshore	30
Reversere kutt i kartlegging av mineralforekomster	10
GIEK - fornybarinvesteringer i utv. land	150
Mattilsynet	20
SUM	633
Akseleratorprogram	300

Transport

Trafikkutviklingen krever effektive, trygge og mer bærekraftige løsninger med god kommunikasjon og gode transportmuligheter over hele landet. Både distriktenes og byenes behov må ivaretas.

En infrastruktur med god standard vil bedre trafikksikkerheten og gjøre at transportsystemet i størst mulig grad kan benyttes av alle. Veier, jernbane, havner og lufthavner bidrar til å binde landet sammen og er avgjørende for næringsutvikling og for at folk skal kunne bo i hele landet.

Både distriktenes og byenes behov må derfor ivaretas. Endringer i klimaet utfordrer måten infrastrukturen bygges og brukes på. Det er behov for økte investeringer og hyppigere vedlikehold for å gjøre det trygt og sikkert å ferdes i vårt langstrakte land. Arbeiderpartiet er kritisk til at regjeringen kutter i rassikringen på riksveiene og i bevilgningene til jernbane.

Utbygging av ny jernbane er en viktig del av investeringene i ny infrastruktur. Arbeiderpartiet viser til at dette var ett av flere transportøkonomiske

tiltak i NTP. Jernbanen bidrar til effektiv og klimavennlig forflytning av mennesker og gods, i tillegg til vei og sjøtransport. Den lange tiden det tar å planlegge og bygge ut vei og jernbane er en utfordring. Det er derfor et mål å halvere tiden det tar å planlegge og gjennomføre utbygginger av infrastrukturprosjekter.

Trafikksikkerhetstiltak bidrar til at antall skadde og drepte går ned. Vi vil ta initiativ til tiltak som kan stimulere til samkjøring der kollektivtrafikken ikke er et godt nok alternativ. Formålet vil være å bidra til lavutslippsamfunnets mål om mindre utslipp fra persontrafikken.

Mennesker med særlige behov kan få assistanse til å komme seg ut ved hjelp av tilrettelagt transport. En prøveordning i tre fylker innført av Regjeringen Stoltenberg II har gitt gode resultater. Arbeiderpartiet er imot at regjeringen nå avvikler ordningen og går inn for at ordningen videreføres og på sikt innføres i hele landet.

Godstransporten på vei er økende og representerer både et alvorlig klimaproblem og et trafikksikkerhetsproblem. I tillegg er den økte godstrafikken på vei i ferd med å fylle opp veinettet som er bygd

ut fra grenseovergangene og inn til bysentra. Det er bekymringsfullt at man ikke i større grad lykkes i å overføre gods fra vei til sjø og bane, som er en politisk målsetting.

Arbeiderpartiet er kritisk til at regjeringen ikke oppfylder gjeldende NTP når det gjelder hvordan en insentivordning for å frakte mer gods sjøveien kan organiseres, og ber om at regjeringen legger fram en sak for Stortinget om dette.

Oppfølging av ny kunnskap om hvordan gods i større grad kan transporteres miljøvennlig, må følges opp. Vi vil bidra til å styrke transportformer og initiativ som reduserer utslipp fra godstransporten, og viser til representantforslag i Stortinget hvor Regjeringen bes om å legge fram sak for bruk av nullutslippsteknologi i fergetransport og bruk av ny teknologi i nærskipfarten.

Arbeiderpartiet er opptatt av at befolkningen skal ha lik tilgang til digital infrastruktur, og at det skal være mulighet for vekst i hele landet. Vi er derfor kritiske til at regjeringen kutter i bredbåndsbevilgningen over Kommunal- og moderniseringsdepartementets budsjett og foreslår 85 mill. kroner til formålet i 2016.

Transport	Diff. til regjeringen, mill.kr
Bredbåndsutbygging	85
Kollektiv storbyer	700
Jernbaneformål	400
TT-transport	20
Tilskudd regionale flyplasser	7,655
Skredsikring av riksveier	163,5
Fiskerihavneanlegg	43,5
SUM	1419,7

Utenriks og forsvar

Arbeiderpartiet vil styrke bistandsbudsjettet vesentlig, gjennomføre langtidsplanen for Forsvaret og følge opp nordområdesatsingen.

Arbeiderpartiet er tilfreds med at bistandsprosenten er på 1 pst. i regjeringens forslag til statsbudsjettet for 2016, men mener en for stor andel av utgifter til flyktninger og asylsøkere i Norge dekkes over bistandsbudsjettet. Arbeiderpartiet vil således styrke bistandsbudsjettet vesentlig, sammenlignet med regjeringens forslag.

Arbeiderpartiet vil særlig prioritere humanitær nødhjelp på grunn av de store og prekære humanitære katastrofene verden står overfor. Vi vil videreføre den globale satsingen på vaksiner og seksuell og reproduktiv helse. Videre vil vi satse på utdanning til jenter og funksjonshemmede, og styrke innsatsen knyttet til utdanning i konfliktområder. Arbeiderpartiet mener det er viktig å sikre FN-organisasjonene forutsigbare rammer. Vi vil redusere regjeringens kutt i støtten til FNs utviklingsprogram, FNs befolkningsfond, Unicef og FNs organisasjon for kvinners rettigheter.

En bred debatt om utviklingspolitikken må inkludere sivilsamfunnet og bistandsorganisasjonene i tillegg til Stortinget og Regjeringen. Arbeiderpartiet vil øke støtten til de frivillige organisasjonene.

Arbeiderpartiet vil styrke innsatsen for kultur og norgesfremme og mener at Norge også bør prioritere å bidra til stats- og næringsutvikling der vi har særskilt kompetanse til dette.

Arbeiderpartiet vil følge opp og finansiere langtidsplanen for Forsvaret. Norge må ta sin del av ansvaret i NATO, i en tid da mange allierte kutter i sine forsvarsbudsjetter. Utviklingen i Europa og Midtøsten viser viktigheten av fortsatt å modernisere Forsvaret og styrke den operative evnen.

Gjennomføring av kampflyanskaffelsen og omstillingen av Luftforsvaret og fortsatt modernisering av Hæren og Heimevernet, vil være viktig for et moderne forsvar. Vi vil særskilt prioritere økt fokus på nordområdene knyttet til beredskap, ressursforvaltning og tilstedeværelse i våre nordlige havområder.

Arbeiderpartiet vil redusere det doble interneffektiviseringskravet for Forsvaret. Vi er opptatt av å ivareta nye prosjekter for norsk forsvarsindustri for å sikre strategisk eierskap i en viktig industri for landets sikkerhet.

Arbeiderpartiet mener Norge bør ha et bredt perspektiv i utviklingen av nordområdene, bygge ut den norske kyst- og havkompetansen, forvalte naboskapet med Russland på en god måte og være pådriver mot klimaendringer i Arktis.

Arbeiderpartiet vil styrke nordområdesatsingen, for å bevare en norsk lederrolle. Vi vil prioritere Kystvakten knyttet til beredskap, ressursforvaltning og sikre en tydelig og forutsigbar tilstedeværelse i våre nordområder.

Utenriks/forsvar	Diff. til regjeringen, mill.kr
Nordområdesatsing	30
Reversere effektiviseringskutt i Forsvaret	165
Norgesfremme	15
Regionbevilgning for Afrika	23
Regionbevilgning for Asia	95
Regionbevilgning for Latin-Amerika	70
Sivilt samfunn	968
Sivilt samfunn, driftsutgifter	6
Fred, forsoning og demokratiltak	100
Forskning	45
Internasjonale miljøprosesser	115
Fornybar energi	400
Kvinneres rettigheter og likestilling	50
FNs utviklingsprogram, UNDP	100
FNs befolkningsfond, UNFPA	50
FNs barnefond, UNICEF	25
FNs høykommissær for flyktninger, UNHCR	50
FNs aidsprogram, UNAIDS	40
UN Women	40
SUM	2387

8. Skatt og avgift

Skattereform

To sentrale kjennetegn ved den norske modellen er høy deltakelse i arbeidslivet og et forholdsvis høyt skattenivå som gir oss inntekter til å finansiere det som har blitt et av verdens beste velferds-samfunn. Skal vi lykkes i å bevare og videreutvikle det samfunnet vi har skapt er vi avhengige av å opprettholde fellesskapets inntekter. Når arbeid til alle er et selvstendig mål er det for å gi den enkelte frihet, men det er også det viktigste middelet for finansieringen av fremtidens velferd. Vi bruker skatteinntektene til å betale for utdanning og kompetanse som bedriftene etterspør, infrastruktur som gjør det mulig å transportere produktene effektivt, permisjonsrettigheter og barnehageplasser som gjør det lettere å kombinere jobb og barn. Stabile rammevilkår og tilgang til høyt kvalifisert arbeidskraft er sentrale faktorer for hvor attraktivt det er å investere og skape arbeidsplasser i Norge.

Skattesystemet spiller også en viktig rolle i denne sammenhengen. Skal vi kunne opprettholde et høyt skattenivå må skattesystemet innrettes slik at det skaper minst mulig effektivitetstap. Siden skattereformen i 1992 har skattesystemet bygget på prinsippene om brede skattegrunnlag, lave satser og symmetrisk behandling av utgifter og inntekter. Vi har langt på vei likebehandling av ulike næringer, eierformer, investeringer og kapitalinntekter, noe som sikrer at kapitalen investeres der hvor den kaster mest av seg.

De siste tiårs internasjonalisering har økt viktigheten av en omlegging av skattesystemet, slik at skatteinntektene i mindre grad innhentes der skattlegging gir uønskede atferdsendringer i form av lavere investeringer og arbeidstillbud. Et skattesystem som gir mindre rom for å organisere seg bort fra å betale skatt vil samtidig gi et mer effektivt og rettferdig skattesystem.

Våren 2013 satte Stoltenberg II-regjeringen ned Scheel-utvalget som skulle vurdere selskapsbeskatningen i lys av den internasjonale utviklingen. Målet var å sikre at Norge i årene som kommer har et robust skattesystem som er tilpasset stor internasjonal mobilitet av skattegrunnlag.

Arbeiderpartiet presenterte i oktober vårt forslag til en helhetlig [skattereform](#), med endringer som gjør det mer attraktivt å investere og skape

arbeidsplasser i Norge, som sikrer fellesskapet nødvendige inntekter, som begrenser tilpasningsmuligheter, og som bidrar til å gjøre skattesystemet mer effektivt. Forslaget til ny skattereform skal behandles våren 2016 og endringene skal implementeres over tid. Vårt forslag til skatteopplegg for 2016 vil bare delvis gjenspeile reformforslagene.

Regjeringens skatteprofil

Arbeiderpartiets målsetting i skattepolitikken er ikke store, generelle skattecutt. Vi er uenige i regjeringens prioritering av skattecutt generelt, og innretningen spesielt – at de store lettelsene går til de som har aller mest i landet. Så langt har regjeringen foreslått om lag 5 milliarder kroner i formuesskattecutt – skattecutt som nesten utelukkende kommer den rikeste tidelen av befolkningen til gode. I budsjettet for 2015 foreslo regjeringen mer i skattecutt til den rikeste ene prosenten enn de foreslo til styrking av sykehusbudsjettene.

Begrunnelsen for å prioritere cutt i formuesskatt så høytøverst er tynn. I august leverte Menon en rapport om kapitalbeskatning og investeringer i norsk næringsliv på bestilling fra regjeringen. [Rapporten konkluderer med at cutt i formuesskatten er nesten uten virkning på bedriftenes investeringer.](#) Finansdepartementet skriver i skatteproposisjonen 2015 at «*Det er ikke grunnlag for å budsjettere med dynamiske effekter i 2015 av forslagene til skatteendringer*». I nasjonalbudsjettet 2015 skriver regjeringen at «*Siden kapitalmarkedene i Norge i det store og hele fungerer godt, vil formuesskatten antagelig først og fremst påvirke sparingen*». Fagfolkene uttaler blant annet at «*De fleste økonomer har ikke tro på at lettelser i formuesskatten gir noen særlig vekst. Det er svært vanskelig å tallfeste effektene av å kutte i formuesskatten, og da sitter man igjen med noen teoretiske resonnementer*» (professor Jarle Møen, NHH) og «*Det er faktisk vanskelig å komme på skattecutt som er mindre vekstfremmende og mer ulikhetsskapende enn disse*» (professor Knut Røed, UiO).

Mens det tok tre budsjetter før regjeringen foreslo å redusere selskapsskatten, den skattereformen som i følge OECD er den mest veksthemmende av alle skatter, har regjeringen valgt å kutte i formuesskatten i samtlige tre budsjetter.

De vedtatte skattekuttene for 2014 og 2015 fordeler seg slik:

Gruppering etter beregnet nettoformue	Antall personer 2015	Gjennomsnittlig endring i formuesskatt per person. Kroner	Andel av samlet lettelse i formuesskatt
Topp 0,1 pst.	4 200	-264 300	27 %
Topp 1 pst.	41 700	-46 500	46 %
Topp 2 pst.	83 500	-27 500	55 %
Topp 5 pst.	208 700	-13 900	70 %
Topp 10 pst.	417 300	-8 300	83 %

Fordelingsvirkninger av regjeringens formuesskattekutt 2014-2015.

Kilde: Svar på budsjettspørsmål 1 fra Ap

Arbeiderpartiet ønsker et bredt forlik om skattesystem på Stortinget, for å skape trygghet og forutsigbarhet for folk og bedrifter. Ingen er tjent med at skattesystemet snus opp ned med hvert regjeringsskifte, og de ansvarlige partiene på Stortinget har tradisjonelt gått sammen om å finne brede løsninger. Enighet om skattesystem betyr imidlertid ikke enighet om skattenivå. Arbeiderpartiet har større ambisjoner for fellesskapet enn høyresiden, og vi har en ganske annen tilnærming til bekjempelse av økonomiske forskjeller. For Arbeiderpartiet er det et ufravikelig prinsipp at skattesystemet skal være omfordelende. Det sikrer vi gjennom at de med de høyeste inntektene og formuene betaler noe mer. Enda viktigere enn et omfordelende skattesystem er omfordelingen som skjer gjennom velferdstjenestene. Der regjeringen prioriterer de store pengene til skatteutt – i hovedsak til landets rikeste – velger Arbeiderpartiet å satse på skole, arbeid og helse. Vi styrker kommuneøkonomien for å sette kommunene bedre i stand til å løse velferdsoppgavene for folk flest.

Regjeringen har siden 2013 vist at de vil ta Norge i en retning med økte forskjeller. De store skatteuttene kommer i svært liten grad folk flest til gode. Siden regjeringen tiltrådte har alminnelige lønnstakere knapt merket noe som helst til skatteuttene – til tross for krystallklare lovnader om «skattelette for folk flest». I samme periode har landets [20 rikeste i snitt fått 10 millioner hver i skatteutt](#) i følge Dagens Næringsliv. Skatteuttet for vanlige folk blir mer enn spist opp av prisveksten for varer og tjenester. Småbarnsforeldre opplever at regjeringen har økt foreldrebetalingen

FOTO: ØVIND HAUG

i barnehagen, syke opplever at egenandelene øker og pendlere opplever at det blir dyrere å reise på jobb.

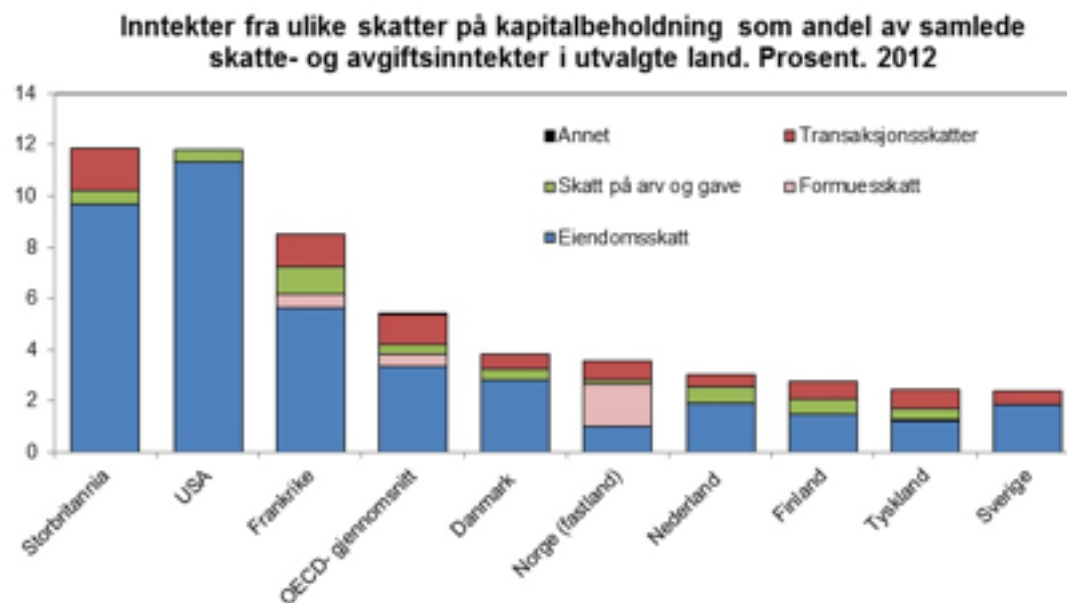
På spørsmål fra Arbeiderpartiet har Finansdepartementet beregnet fordelingsvirkningene av skatteuttene som regjeringen har fått flertall for i Stortinget, altså i vedtatte budsjett for 2014 og 2015, sammen med sine samarbeidspartnere KrF og Venstre. Tallene er entydige: Skatteuttene øker med økt inntekt og økt formue, ikke bare i kroner og øre, men også i prosent av inntekten. Riktignok kan regjeringen vise til at skattene er redusert for alle inntektsintervaller, men for folk flest er endringene kosmetiske. De 75 prosentene med lavest inntekt har til sammen fått like mye i skatteutt som de rikeste 5 prosentene.

Bruttoinntekt 2015	Antall 2015	Gjennomsnittlig endring i skatt. Kroner	Gjennomsnittlig endring i pst. av bruttoinntekten
0 - 149 999 kr	572 700	-600	-0,9
150 000 - 250 000 kr	587 700	-1 200	-0,6
250 000 - 350 000 kr	719 800	-1 000	-0,3
350 000 - 450 000 kr	709 600	-1 600	-0,4
450 000 - 550 000 kr	580 500	-2 200	-0,5
550 000 - 650 000 kr	361 000	-3 800	-0,6
650 000 - 750 000 kr	204 600	-4 700	-0,7
750 000 - 850 000 kr	127 000	-5 600	-0,7
850 000 - 950 000 kr	82 400	-6 700	-0,8
950 000 - 1 mill. kr	31 000	-7 400	-0,8
1 mill.kr - 2 mill. kr	168 200	-11 200	-0,9
2 mill.kr - 3 mill. kr	17 800	-29 600	-1,2
3 mill.kr - 4 mill. kr	5 200	-48 200	-1,4
4 mill.kr - 5 mill. kr	2 100	-79 100	-1,8
5 mill.kr - 6 mill. kr	1 200	-104 200	-1,9
6 mill.kr -7 mill. kr	700	-150 500	-2,3
7 mill.kr - 9 mill. kr	700	-170 600	-2,2
9 mill. kr og over	1 000	-460 200	-2,7

Fordeling av regjeringens skatteutt 2014-2015. Kilde: Svar på budsjettspørsmål 1 fra Ap

Formue skattes lavt i Norge sammenlignet med land som USA, Storbritannia og gjennomsnittet i OECD. Figuren på neste side viser nivået for ulike

formuesobjekter i 2012. Siden da har regjeringen fjernet arveavgiften og redusert formuesskatten med om lag 5 milliarder kroner.

Kilde: Svar på budsjettspørsmål 50 fra Ap

Arbeiderpartiet legger ikke opp til å gjeninnføre arveavgiften etter den modellen som var gjeldende i 2013. Avgiften traff i liten grad de med de største formuene og ga en beskjeden inntekt til fellesskapet. Det ser heller ikke ut til å være et flertall i Stortinget for å innføre en ny arveavgift. Det er likevel et åpenbart behov for en bredere debatt om arv som en stadig viktigere driver for økte forskjeller. Økonomen og forfatteren Thomas Pikettys forskning viser blant annet at når man lar den aller rikeste delen av samfunnet få en stadig større andel av rikdommen, så undergraver det verdien av egen innsats fordi arv blir viktigere enn verdien av det du skaper selv. [OECD](#) anbefaler Norge å gjeninnføre arveavgiften. Det samme gjør 18 av landets 20 fremste økonomer. Partileder Siv Jensen har uttalt til VG at [«kuttene i formuesskatten og arveavgiften er viktige endringer som gir solide effekter for norsk næringsliv og arbeidsplasser»](#). På budsjettspørsmål svarer imidlertid finansminister Siv Jensen at [Finansdepartementet antar at «fjerning av arveavgiften i liten grad har dynamiske virkninger»](#).

En mer omfordelende skatteprofil

Arbeiderpartiet støtter den foreslåtte satsreduksjonen fra 27 til 25 prosent på alminnelig inntekt for personer og selskap. Videre støtter vi regjeringens forslag om å stramme inn i rentebegrensingsregelen, men å inkludere også eksterne renter når samlet beløp overstiger regjeringens foreslåtte ramme på 25 pst. Arbeiderpartiet foreslår å innføre den varslede merverdiavgiften på finansielle tjenester med virkning fra 1.7.2016.

På personskattesiden støtter Arbeiderpartiet regjeringens forslag om en ny trinnskatt som skal erstatte dagens toppskatt, men med endringer som gjør personskatten mer omfordelende. Arbeiderpartiet foreslår en omlegging av formuesskatten som likebehandler sekundærbolig og næringseiendom med aksjer. Med dette grepet følger Arbeiderpartiet opp tidligere grep for å redusere forskjellen i skattlegging av ulike formuesobjekter. Dette er i tråd med anbefalinger fra et samlet økonomisk fagmiljø og bidrar til å redusere de negative effektene av skatten. Grepet vil isolert sett gjøre det mindre lukrativt enn tidligere å investere i sekundærbolig og næringseiendom fremfor å investere i eksempelvis en maskinpark, og vil bidra til et mer effektivt skattesystem. Redusert skattefordel for sekundærbolig som investeringsobjekt kan bidra til mindre spekulasjon og på sikt være med på å dempe boligprisveksten og dermed lette inngangsbarrieren til boligmarkedet for unge. Bunnfradrag og sats reverseres til 2013-nivå.

Arbeiderpartiet foreslår å øke fagforeningsfradraget med 250 kroner til 4100 kroner. Hensikten med ordningen med skattefradrag for fagforeningsmedlemskap er å underbygge de viktige makroøkonomiske og samfunnsmessige konsekvensene som følger av høy grad av koordinering og samordning i arbeidslivet, herunder bidraget til små inntektsforskjeller. Dessverre ser vi en regjering som har redusert verdien av fradraget hvert eneste år siden de tiltrådte. Det vitner om manglende forståelse for verdien av høy organisasjonsgrad i arbeidsmarkedet

FOTO: ØVIND HAUG

som et bærende element i den norske modellen. Arbeiderpartiet foreslår å fjerne skatteklasser II. Skatteklasser II medfører i praksis at ektefellen som har inntekt, får lavere skatt enn andre skattytere fordi den andre ektefellen ikke har inntekt. Ordningen svekker dermed arbeidsinsentivene til mange hjemmевærende fordi skattefordelen forsvinner dersom den hjemmевærende begynner

i lønnet arbeid. Blant de aller fleste ekteparene som lignes i klasse II, er det kvinnen som er hjemmевærende. Analyser av effekten av å fjerne skatteklasser II tyder på at yrkesdeltakelsen vil øke.

Arbeiderpartiet går imot regjeringens forslag om redusert pendlerfradrag og utvidelse av BSU.

	Mill. kroner
Rentebegrensningsreglen – inkludere eksterne renter	3000
Formuesskatt - lik verdifastsettelse av sekundærbolig, næringsseiendom og aksjer, bunnfradraget settes til 1,0 mill. (2,0 mill. for ektepar) kroner, satsen økes til 1,1 pst.	3240
Mer omfordelende trinnskatt	1160
Innføre finansskatt fra 1.7.	1750
Gå imot regjeringens forslag om kutt i pendlerfradrag	-380
Øke fagforeningsfradraget til 4100 kroner	-50
Avskaffe skatteklasser II	235
Beholde BSU på dagens nivå	110
Beholde skattefritak ved salg av landbrukseiendommer innad i familien	-65
Totalt	9000

Fordelingseffekter av Arbeiderpartiets forslag til skatteopplegg for 2016 i forhold til regjeringens budsjettforslag:

Bruttoinntekt inkl. skattefrie ytelser, referanse	Antall	Gjennomsnittlig endring i skatt, fratrukket endring i formuesskatt. Kroner	Gjennomsnittlig endring i formuesskatt. Kroner
0 - 149 999 kr.	565 152	-24	175
150 000 - 199 999 kr.	254 361	-16	445
200 000 - 249 999 kr.	323 946	-171	560
250 000 - 299 999 kr.	352 597	-199	660
300 000 - 349 999 kr.	363 782	-159	784
350 000 - 399 999 kr.	353 118	-136	851
400 000 - 449 999 kr.	346 675	-127	803
450 000 - 499 999 kr.	318 269	-121	803
500 000 - 599 999 kr.	491 930	255	884
600 000 - 749 999 kr.	383 771	1 254	1 156
750 000 - 999 999 kr.	256 286	1 617	1 684
1 000 000 - 1 999 999 kr.	180 202	2 509	3 138
2 000 000 - 2 999 999 kr.	18 876	3 317	7 599
3 000 000 kr. og over	11 606	4 041	23 786

APs alternative budsjettforslag. Referansealternativ: Budsjettforslaget for 2016 inkl. tilleggsproposisjonen. Kilde: SSB

En grønnere og sunnere avgiftsprofil

Arbeiderpartiet legger opp til en avgiftsprofil som underbygger viktige satsninger på budsjettets utgiftsside, på klima/miljø og folkehelse.

Arbeiderpartiet foreslår en omlegging av bilavgiftene som gjør det billigere å velge biler med lave utslipp, på bekostning av biler med høyere utslipp. Vi foreslår en provenynøytral vridning i

engangsavgiften fra effekt til CO². I tillegg foreslår vi en innstramming i NOx-komponenten. Med disse endringene følges regjeringen Stoltenberg lls grønne omlegging av engangsavgiften opp. CO²-utslippene fra nye biler ble redusert med om lag 30 prosent i perioden 2006-2013. Arbeiderpartiet er i motsetning til regjeringen villig til å bruke avgiftssystemet for å nå målsettingen fra klimaforliket.

	Mill. kroner
25 øre økning i veibruksavgift på diesel	660
Vri fra effekt- til CO ² -komponenten i engangsavgiften	0
10 pst. økning i NOx-komponenten i engangsavgiften	69
Reversere taxfree-endring	60
3 pst. økning i tobakks- og alkoholavgifter, men reduksjon for øl klasse D for bryggerier med produksjon på inntil 400 000 liter	367
5 pst. økning i avgift på HFK/PFK	20
5 pst. økning i grunnavgift på mineralolje	79
3 pst. økning i CO ² -avgift på mineralske produkter	168
Gå imot redusert avgift på saft	20
Oppheve avgiftsfritak for diesel til båtmotor	28
Totalt	1471

Kutt og omprioriteringer

Kap/post	Benevning	Diff. til regjeringen, mill. kr
1320.61	Rentekompensasjon for transporttiltak	-192,5
220.01	Driftsutgifter Utdanningsdirektoratet	-13,5
226.60	Tilskudd til kommuner og fylkeskommuner (kap 221)	-20,8
226.21	Særskilte driftsutgifter kvalitetsutvikling	-41,2
285.53	Strategiske satsinger, Forskningsrådet	-7,8
320.86	Talentutvikling	-30,57
430.01	Soningsplasser Nederland	-270
430.01	Transport av varetektsfanger	-40
440.60	Tilskudd til kommunene	-10
525.01	Fylkesmannsembetene	-23
571.60	Reversere tilskudd private barnehager	-347
720.01	Kutt adm fritt behandlingsvalg	-20
844.70	Kontantstøtte kun for dem som ikke får bhg plass fra 01.07	-755
2670, m.fl.	Redusert avkorting, gifte og samboende pensjonister	-892
761.65	Forsøk med statlig finansiering av eldreomsorg	-78
762.70	Kutt beslutningsstøttesystem normerte sykemeldinger	-20

762.21	Redusere ikke-forhåndgodkjente behandlinger innenfor EØS	-15
762.74	Amathea	-3
915.	Regelrådet	-10,2
920.50	FORNY2020	-50
	HOD omdisp. til velferdsteknologi	-100
920.50	Idealab	-10
1300.21	Samferdselsdepartementet, Spesielle driftsutgifter - utredninger, modernisering av transportsektoren	-24,3
1321.80	Driftskreditt veiselskap	-300
2421.50	Etablerertilskudd	-50
531.45	Eiendommer til kongelig formål	-10
1330.75	Særlige transporttiltak, rentekompensasjon for bompengelån	-400
2541.70	Dagpengebevilgning	-321
500.21	Spesielle driftsutgifter KMD	-30,54
540.21	Difi	-5
540.25	Medfinansieringsordning lønnsomme IKT-prosj.	-75
	Omprioritering IN (til reiseliv)	-40
	Omprioritering innovasjonslån (til fergeforslag)	-28
41.1	Stortingets administrasjon	-10
51.1	Riksrevisjonen	-5
605.	NAV - ny medisinsk vurdering etter 6 mnd	-14,5
600.01	Nominell videreføring av driften til ASD	-1,5
320.85	Gaveforsterkningsordningen	-45
821.71	Human Rights Service	-1,8
20.1	Kutt i statlig konsulentbruk	-400
226.22	EVU-midler, omdisp til yrkesfaglærere	-30
	Pre-såkorn, omdisp akselerator	-100
2309.1	Ymse	-300
	Vedlikehold kommuner Vestlandet	-200
	Fjerning av subsidier til avløserordning i pelsdyrnæringen	-14
1320.30	Riksveiinvesteringer reduseres fra 18,5 til 18 pst	-163,5
	Utdanningstiltak, bistand	-110
	NORFUND, tapsavsetning	-75
	NORFUND, grunnfondskapital	-125
	SUM	-5828,71

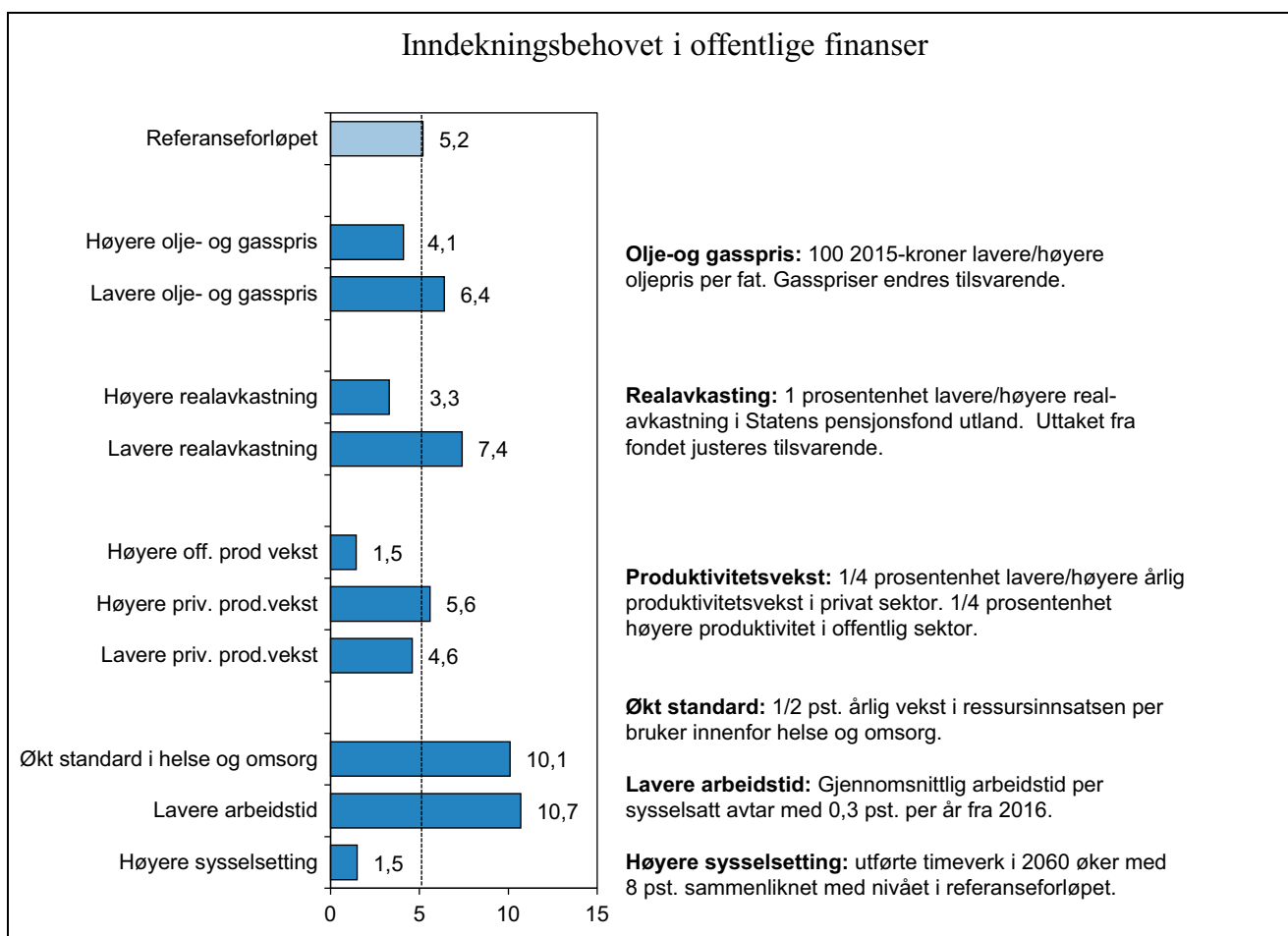
9. Langsiktige utfordringer

Utfordringer og valgmuligheter for norsk økonomi og offentlige finanser fram mot 2060 ble grundig drøftet av Stoltenberg II-regjeringen i Perspektivmeldingen 2013. Den langsiktige utfordringen for offentlige finanser var entydig; enten må inntektene økes eller utgiftene reduseres. Siden den gang har regjeringen svekket inntektene og økt utgiftene, og de langsiktige utfordringene har økt. I dette står konsekvensene av at vi lever lenger sentralt. Det samme gjør vekstevnen i norsk økonomi. Et viktig spørsmål er hvordan vi kan styrke bærekraften i de offentlige velferdsordningene og videreutvikle den norske velferdsmodellen til glede for kommende generasjoner. Handlingsrommet vil avta etter hvert som vi får en større andel eldre. De valgene vi tar

i dag får betydning for hvor godt vi lykkes om 15-20 år, når eldrebolgen for alvor gjør seg gjeldende i statsfinansene.

I Nasjonalbudsjettet 2015 presenteres oppdaterte framskrivinger av inndekningsbehovet i offentlige finanser i 2060 ved ulike utviklingsforløp.

I referanseforløpet anslås inndekningsbehovet å utgjøre 5,2 prosent av BNP for Fastlands-Norge. 5,2 pst. av BNP i 2016 utgjør rundt 140 milliarder kroner. Inndekningsbehovet påvirkes i ulik grad ved endret oljepris, avkastning fra Pensjonsfondet, offentlig produktivitetsvekst, sysselsetting, arbeidstid og standard på velferdstjenestene.

Behovet for inndekning i offentlige finanser i 2060 ved ulike utviklingsforløp. Prosent av BNP for Fastlands-Norge

Det siste året har vi sett et sterkt fall i oljeprisen, og den forventes å forbli på et lavere nivå over tid. Arbeidsledigheten har økt betydelig og ser ut til å fortsette å vokse. Videre antas realavkastningen fra Pensjonsfondet å falle ned mot 2 pst. årlig de neste 10-15 årene i flg. Thøgersen-utvalget, og regjeringen har i tre budsjetter på rad lagt seg på en oljepengebruk som ikke er bærekraftig over tid. Samtidig opplever vi et rekordhøyt antall asylankomster som kommer til å påvirke statsfinansene i mange tiår.

Rekordhøy oljepengebruk

«Fjorårets budsjettthøst viste hvor pinlig svak budsjettstyringen er. For å dekke inn avtalen med Venstre og Kristelig Folkeparti, ble det lansert en poseavgift ingen ville ta ansvar for. Noen måneder senere ble den droppet. Og erstattet med mer oljepenger»

- [Kjetil B. Alstadheim, Dagens Næringsliv](#)

På tre budsjetter har Høyre/Frp-regjeringen brukt om lag like mye oljepenger som regjeringen Stoltenberg II gjorde på 8 år, målt som oljekorrigert underskudd i nominelle kroner. Det strukturelle budsjettunderskuddet som andel av BNP for Fastlands-Norge har ikke på noe tidspunkt vært høyere i Finansdepartementets tabeller som strekker seg tilbake til 1980. Mens regjeringen Stoltenberg II økte oljepengebruken med 6-7 milliarder kroner per år, har dagens regjering hentet det tredobbelte hvert år. Etterspørselsimpulsen i budsjettet har blitt økt fra et gjennomsnitt på 0,23 pst. per år med forrige regjering til 0,63 pst. med dagens. Som svar på budsjettspørsmål fra Arbeiderpartiet skriver regjeringen at «Med samme gjennomsnittlige innfasingstempo etter 2013 som i perioden 2006-2013, ville uttaket fra Statens pensjonsfond utland vært drøyt 60 mrd. kroner lavere i treårsperioden 2014-2016».

Regjeringen har så langt [nektet å svare](#) på spørsmål fra Arbeiderpartiet og media om hvorvidt oljepengebruken er bærekraftig. Finansministeren har i høst konsekvent svart at «[budsjettet er godt tilpasset situasjonen i norsk økonomi](#)», til tross for at regjeringen, bare uker etter at statsbudsjettet var lagt fram, la fram en tilleggsproposisjon med en ramme på om lag 9,5 milliarder kroner. Også i tilleggsproposisjonen ble oljepengebruken økt. I tilleggsproposisjonen skriver regjeringen at «Sett under ett virker den økonomiske politikken nå svært ekspansivt. Kronen har svekket seg markert de siste to-tre årene. Det styrker vår kostnadsmessige konkurransevne og legger til rette for omstilling og vekst i konkurranseutsatt næringsliv. (...) Risikoen for at kronekursen styrker seg øker jo mer ekspansivt budsjettet er».

Thøgersen-utvalget, som regjeringen satte ned i 2014 for å vurdere handlingsregelen, leverte sin rapport i mai 2015. Utvalget tar til orde for en innfasing på om lag 5-8 milliarder kroner per år. Om regjeringens oljepengebruk for 2016 sier utvalgslederen «[En impuls på 0,7 prosent er opplagt høyere enn det som er bærekraftig på sikt. Vår anbefaling var en mer bærekraftig oljepengebruk.](#)» Videre sier Thøgersen at «Problemet oppstår når den langsiktige trenden for oljepengebruk blir for høy. Da får vi den ulempen at oljepengebruken vil stige raskt og deretter falle raskt. Det er definitivt ikke en bane vi vil anbefale.»

Sjefsøkonom i DNB Markets, Øystein Dørum beskriver situasjonen slik: «[Kommende regjeringer vil bli straffet på to måter. For det første fordi handlingsrommet blir mindre. Dersom oljepengebruken fortsetter å øke som nå, vil man allerede om syv år måtte begynne å trappe ned oljepengebruken og derfor stramme til i budsjettene. For det andre fordi disse](#)

[beregningene ikke tar hensyn til at utgiftene til pensjoner og helse vil fortsette å øke fremover, slik at innstrammingsbehovet blir enda større. Den økte pensjonsregningen vil inntreffe samtidig med at oljepengebruken må trappes ned.»](#)

Under regjeringen Stoltenberg II var veksten i økonomien høyere enn veksten i offentlig konsum, med unntak for finanskriseåret 2009. Med denne regjeringen er situasjonen den motsatte. Til tross for valgløfter om å gjøre Norge mindre oljeavhengig og krympe offentlig sektor, ser vi at H/FrP-regjeringen legger opp til en underliggende utgiftsvekst og vekst i offentlig konsum som er større enn veksten i økonomien. Regjeringen setter fartsrekord i å øke oljeavhengigheten og har i følge [TV2](#) mer enn doblet antallet nye byråkrater som ansettes hver dag. Disse grepene kombineres med en svekking av inntekts-siden.

Årstall	Anslag vekst i offentlig konsum (pst.)	Anslag vekst i BNP, Fastlands-Norge (pst.)
2006	0,9	2,4
2007	2,7	2,9
2008	2,3	2,8
2009*	3,4	1,9
2010	2,1	2,1
2011	2,1	3,1
2012	1,5	3,1
2013	2,1	2,9
Snitt	2,1	2,7
2014	2,2	2,7
2015	2,2	2
2016	2,7	1,8
Snitt	2,4	2,2

*Finanskrise

Anslått vekst i offentlig konsum og BNP, Fastlands-Norge.

Kilde: *Nasjonalbudsjettet 2006-2016*

«Høyre er ryggraden i ansvarlig pengebruk» sa dagens statsminister i valgkampen. Dagens Næ-

ringslivs Kjetil B. Alstadheim tok tak i påstanden i en kommentar etter budsjettforeleggelsen i 2014: [«Høyres ryggrad er nå mer et sugerør inn i Oljefondet. Hver anledning brukes til å hente ut litt mer. Hver oppjusterte prognose er en unnskyldning for økt pengebruk, ikke en anledning som brukes til å holde litt igjen.»](#)

En annen borgerlig avis, Aftenposten, skriver på lederplass 17. oktober at [«I opposisjon ville Høyre beskrevet denne mangelen på budsjett disiplin som uansvarlig. Den tærer på en sparekonto som trengs når eldrebølgen om få år gjør at offentlige utgifter skyter i været. Den undergraver fremtidige generasjoners krav på å få ta sin del i oljeformuen. Den bryter med ambisjonen om å gjøre innfasingen av oljepenger i norsk økonomi gradvis og forsiktig. Den fører, stikk i strid med Høyres ønsker, til at offentlige utgifter vokser betydelig raskere enn hele økonomien. Og den svekker de holdningene som har gjort at Norge gjennom tiår, på tross av oljerikdommen, har utvist et minimum av evne til disiplin og måtehold.»](#)

Arbeiderpartiet ser med bekymring på den voldsomme økningen i oljepengebruk, delvis på grunn av risikoen for økt kronekurs og betydningen dette har for norske bedrifter, men først og fremst fordi det vil bli krevende å komme seg ned på et bærekraftig nivå etter fire år med Høyre/FrP-regjering. I budsjettet for 2015 foreslo samtlige opposisjonspartier på Stortinget å redusere oljepengebruken i forhold til regjeringens forslag. Dessverre ga samarbeidspartiene KrF og Venstre regjeringen flertall for pengebruken. Situasjonen for budsjettet for 2016 ligger an til å bli den samme, hvor samtlige opposisjonspartier foreslår redusert oljepengebruk, men hvor vi likevel ender opp med et budsjettforlik hvor regjeringen får flertall for et nivå som ikke er bærekraftig.

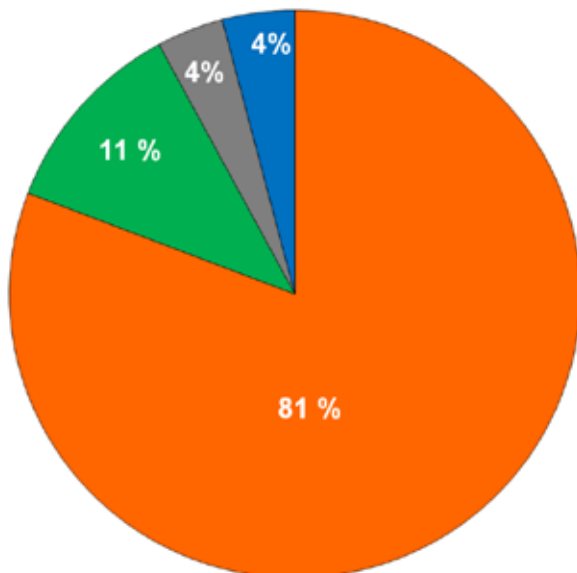
I år legger Arbeiderpartiet opp til en redusert oljepengebruk på om lag fire milliarder kroner, sammenlignet med regjeringens forslag. Til tross for svært begrenset tid til å ta stilling til regjeringens endelige budsjettforslag, som også omfatter tilleggsproposisjonen, mener vi det er rom for målrettede tiltak mot økende ledighet, sette kommunene bedre i stand til å løse sine oppgaver, og for å bygge landet, innenfor en lavere oljepengebruk. Regjeringen bør merke seg det tydelige signalet fra Stortinget om at de ikke alltid kan velge den enkle løsningen ved å øke uttaket fra Pensjonsfondet.

FOTO: ØMIND HAUG

Arbeid

Arbeidskraften er vår viktigste ressurs. I perspektivmeldingen 2013 antas nåverdien av framtidig arbeidsinnsats å utgjøre mer enn 80 pst. av nasjonalformuen. Realkapitalen utgjør 11 pst., mens finanskapital og petroleumsformuen bare utgjør 4 pst. hver. Selv om verdien av pensjonsfondet og de gjenværende petroleumsreservene er betydelige, er de altså beskjedne sammenliknet med inntektene som skapes i fastlandsøkonomien. Virksomheten i fastlandsøkonomien er hovedgrunnlaget for produksjon, sysselsetting og inntekt.

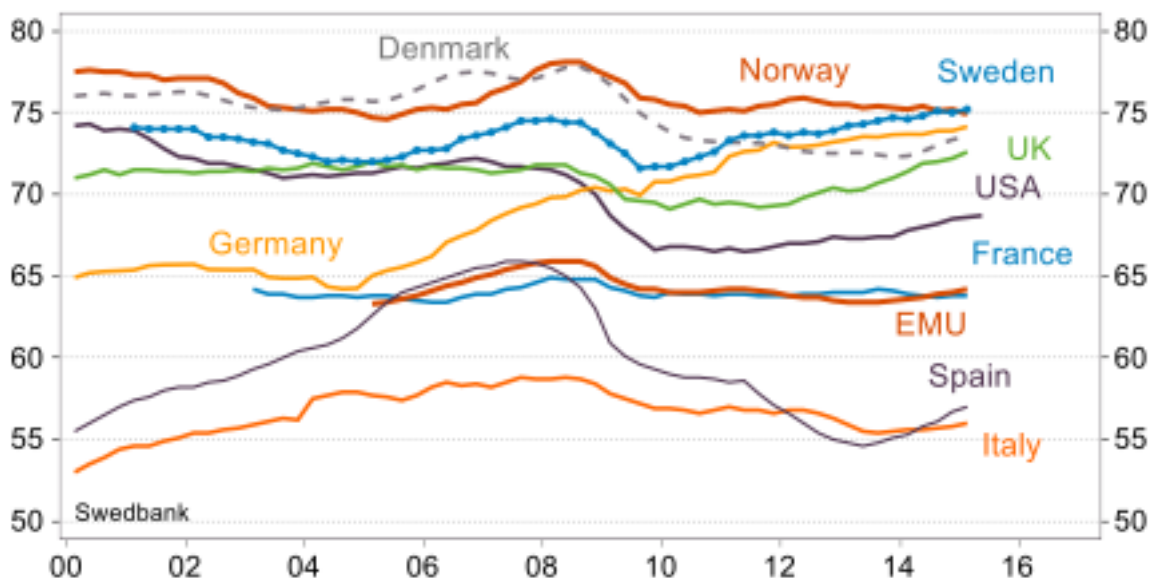
Nasjonalformuen.

Kilde: Perspektivmeldingen 2013

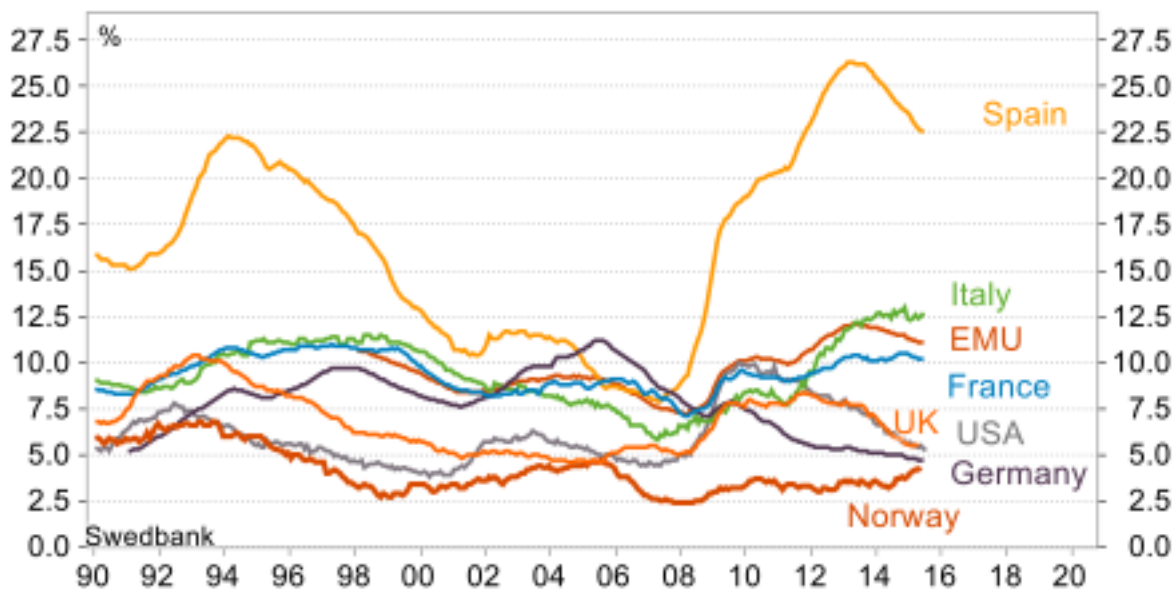
Nøkkelen til å løse finansieringsutfordringen ved framtidens velferdsstat ligger i å øke arbeidstilbudet, særlig gjennom å få flere i arbeid, flere heltidsstillinger og få flere til å stå lenger i jobb. Med

regjeringen Stoltenberg II fikk vi på plass en bredt forankret pensjonsreform. Kun Fremskrittspartiet plasserte seg på utsiden av dette forliket. Reformen er utvilsomt den viktigste som er gjennomført i Norge på tiår, og har langt større betydning for økt arbeidstilbud og langsiktige finanser enn samtlige påbegynte og planlagte reformer fra dagens regjering til sammen. I Rapport 22/2011 fra Statistisk sentralbyrå anslås reformen å øke antall utførte timeverk i 2050 med om lag 7 pst. Effekten av reformen vil, alt annet likt, kunne redusere inndekningsbehovet til drøyt 2,5 pst.

Grunnlaget for vår velstand er en kombinasjon av lav ledighet, høy sysselsetting og høy produktivitet. Vi har bak oss en periode med et særlig fordelaktig bytteforhold, som har gitt viktig bidrag til de siste års vekst. Etter at Høyre/FrP-regjeringen overtok har arbeidsledigheten økt og vi har nå det høyeste antallet ledige i Norge på over 20 år. Samtidig har sysselsetningsgraden falt over tid, og utfordringen med å inkludere utsatte grupper i arbeidslivet har blitt større. Gjennom 70-tallet gjorde kvinner for alvor sitt inntog i det norske arbeidsmarkedet og brakte oss helt i verdenstoppen når det gjelder kvinnelig yrkesdeltakelse. Regjeringen Stoltenberg II anslo verdien av den ekstra arbeidskraften som følge av høyere kvinnelig sysselsetningsgrad i Norge sammenliknet med gjennomsnittet i OECD, til å utgjøre mer enn verdien av Statens pensjonsfond og alle kjente petroleumsreserver på sokkelen. Eksempelet viser den enorme betydningen arbeid for økt yrkesdeltakelse og inkludering har, også for norsk økonomi. Vi opplever nå det høyeste antallet asylkomster noensinne. I tilleggspolisjonen fra regjeringen legges det til grunn at det vil ankomme anslagsvis 33 000 asylsøkere i 2015 og i 2016.

Sysseleingsgrad 16-64 år. Kilde: Swedbank – Macrobond

Arbeidsledighet. Kilde: Swedbank – Macrobond

Asytilstrømmingen kommer til å spille en betydelig rolle i Norge i tiår framover, i samfunnet, i statsfinansene, på arbeidsmarkedet. På kort sikt vil økt bosetting av flyktninger med lovlig opphold isolert sett bidra til å redusere den totale sysselsettingsgraden. Med økt aldring i befolkningen vil behovet for arbeidskraft øke. I dag er det i overkant av 2 personer over 66 år per 10 personer i alderen 20-66 år. I 2060 vil forholdet være om lag 4 per 10. Om vi lykkes med integreringsarbeidet kan de som flykter fra nød bli en viktig ressurs. I kapittel 6 redegjør vi for våre tiltak for å lykkes med integre-

ringsarbeidet. Det er avgjørende å sikre rammer for mottak, saksbehandling, bosetting, integrering og yrkesdeltakelse tilpasset det store antallet som kommer. Det er nødvendig å se på mulige forenklinger i registrering og mottak av flyktninger, mulige tiltak for å få ned saksbehandlingstider og andre forbedringer som kan korte ned tiden fra ankomst til bosetting for dem som har krav på opphold, og rask og effektiv utsending av de som ikke har det. Dette vil bli et svært viktig arbeid i mange år fremover.

[Arbeiderpartiet.no](https://www.arbeiderpartiet.no)